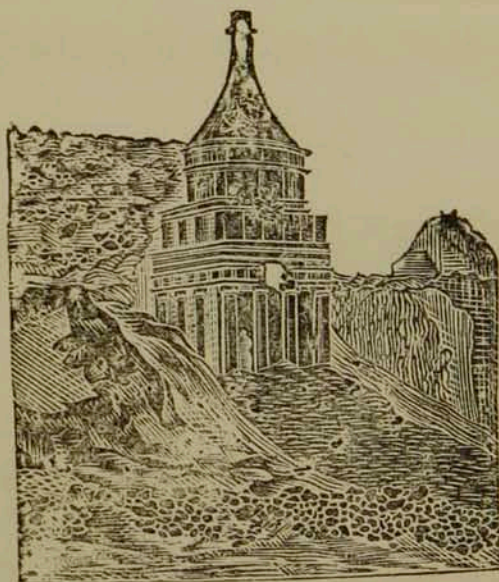


Մ Ի Օ Ն

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՕԳԸՅԻՆ ԻԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ ԴՐԸԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ԲԸՂԸԲԸԿԸՆ

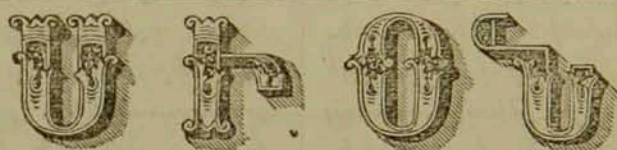
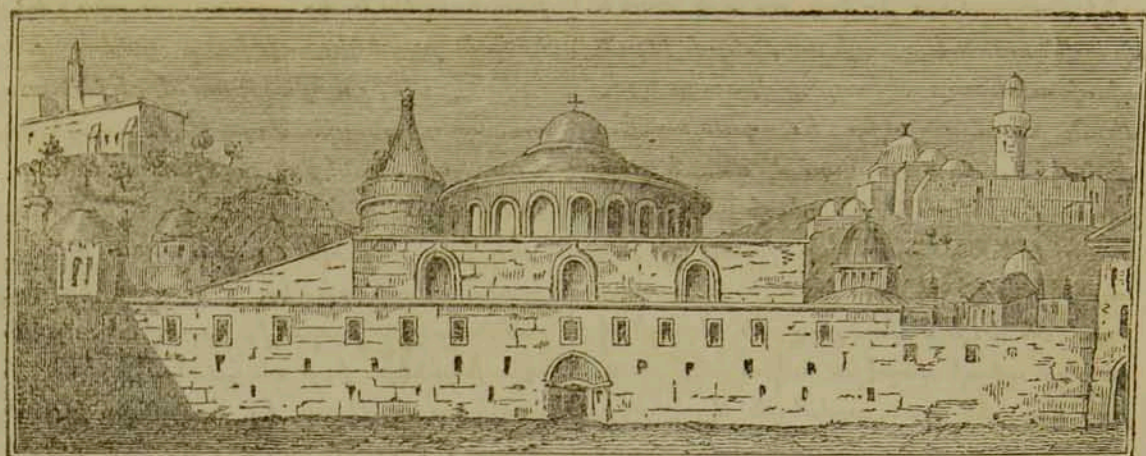
ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ



ՅԵՐՈՒՍԸՂԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1876



ՄԵՏԱՍԱՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 12.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԳԵԿՏԵՄԵՐ 31
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՆՁՆԱԿՈՐԶՈՒԹԻՒՆ

«Փորձեցէք զանձինն ձեր ու»

ԱՆՔԱՐԶՍ փոխանակ հովիտ վնասաց
և բնակարան տրտմութեան կոչուելու
մի երկնային նախանձելի դրախտ պի-
տի գառնայր անշուշտ՝ եթէ նորա մէջ
բնակող մարդիկ առ հասարակ գիտ-
նային լիովին և անթերի կատարել ի-
րենց բնական և բարոյական պարտա-
ւորութիւնները, եթէ մարդկային այն
մեծ և ընդարձակ ընտանիքը, կամ ըն-
կերականութիւնը կազմող անձնիւր
անհատ ուղղութեամբ լի էր իւր խղ-
ճի ձայնին և արդարութեամբ համա-
ձայնեցնէր իւր կեանքը խղճի անաչառ
ԺԱ.

աղդեցութեանց եւ Աստուածադիր
բարոյական ամեն օրինաց, եթէ ամեն
մարդ մի հետաքննին և անաչառ դա-
տաւոր լինէր իւր անձին, իւր գործոց
և իւր ամեն արարմանց, մէկ խօսքով
եթէ այսպէս ուղղութեամբ վարուիլ
գիտնային մարդիկ առ հասարակ, ե-
թէ այսպէս արդար և իրիտ գատաւոր
լինէին մարդիկ նախ իրենց անձանց, որ
ամենէն աւելի մերձաւոր է իրենց,
եթէ այսպէս հսկէր և ուղղէր ամեն
մարդ նախ իւր գործերն ու արարքը,
որոց վերայ անսահման իշխանութիւն

ուանի, տարաբնույթ չը կայ որ այն ատեն մի ամենամեծ և զգալի տարբերութիւն պիտի ունենար աշխարհի վիճակը այժմեան ռառապակիր եւ դառնաղէտ վիճակէն, անտարակոյս մի մեծ և բարուրդ փոփոխութիւն պիտի կրէր նորա կայութիւնը՝ այժմեան վատթար եւ ասպականակիր կացութենէն, անտարակոյս մի աւելի խաղաղ եւ երջանիկ կեանք պիտի վարէին նորա մէջ տարող մարդիկ քան այժմեան մրդկայող յողդողղ և ապերջանիկ կեանքը. հոսի ուրեմն՝ տեղի չը պիտի ունենային անշուշտ այն ատեն աշխարհի վրայ այն ամեն վշտառիթ թեղելութեանց, գործոց և արարմանց հանապազօրեայ ցաւերն ու կսկիծներն. չը պիտի մուտ գտնային աշխարհի կամ լաւ եւս է ասել մարդկային ազգի ընկերական կենաց մէջ այնքան անկարգութիւն, այնքան զեղծումն, այնքան չարութիւն, այնքան անարդարութիւն, անիրաւութիւն, չարասիրութիւն, խռովութիւն, զրկանք. հալածանք և նեղութիւնք, որք 'ի սկզբանէ 'ի վեր տառապեցուցած են ամբողջ մարդկութիւնը եւ կը տառապեցունեն առաւել անգթութեամբ. այլ ընդհակառակն պիտի լինէր այն ատեն աշխարհն մի այնպիսի գեղեցիկ, բարեւի և խաղաղ աշխարհ՝ ինչպէս նկարագրած է Ս. մարգարէն կանխագոյն թէ, « Գայլք և գառնիք իմիասին ճարակիսցին և առիւծն իբրեւ զեղն յարգ կերիցէ, և այլն » . այս, այսպէս պիտի լինէր աշխարհ և այսպէս երջանիկ և հանգիստ պիտի կարենային ապրիլ մարդիկ մի այն եթէ գիտնային բարուրդ ապրելու եղանակն ու միջոցը. եթէ գիտնային որ մարգն մարդով կը զարդանայ եւ ընկերն ընկերով կը զօրանայ. եթէ գիտնային որ անհատական բարեհաւութիւնն, ընդհանրական բարե-

բաստութիւն կը յղանայ և առանձնական բարեկեցութիւնը ընկերական երջանկութիւն կ'արտադրէ. եթէ այս ամենը գիտնային մարդիկ և գործելու եւս հոգ տանէին, անշուշտ այն ատեն ամեն ոք հաշտ ախամբ պիտի հայէր իւր ընկերին, ամեն տուն աննախանձ պիտի զիտէր իւր դրացին եւ ամեն ազգ բարեկիր սրտիւ ուրախ պիտի լինէր իւր սահմանակից ազգի բարեւաւութեան եւ երջանկութեան վերայ, որով և ահա բնաջինջ պիտի լինէին աշխարհի վրայէն այն չարութիւններն որք մարդոց վրաս և վիշտ կը պատճառեն. քանզի ամեն գործ միշտ պատճառէ մը յառաջ կը գայ, որոյ երբ վերնայ պատճառն, անմիջապէս անհետ կը լինի և գործն:

Թերեւս առարկուի մեզ թէ ի՞նչ պէս կրնայ աշխարհ այդպէս բարեբաստութեան տեղի լինել, քանի որ Աստուած անիծիւք անիծած է զայն և սահմանած է ըմբոստ մարդոյն իբրեւ յառուկ ասպարէզ վշտակրութեան և չարչարանայ. քանզի Աստուած իւր անուտ բերնովն ասած է Ծննդոց Գիրքին մէջ, թէ « Փոխանակ զե . . . կերեր 'ի ծառոյ անտի, յորմէ պատուիրեալ էի քեզ չուտել . . . անիծեալ լիցի երկիր 'ի գործս քո եւ տրամութեամբ կերիցես զնա զամենայն աւուրս կենաց քոյ, փուշ եւ տառասակ բուսուցէ քեզ . . . և քրտամբ երեսաց քոյ կերիցես զհաց քո մինչեւ դարձցիս յերկիր ուստի առար »: Արդարեւ այս մի անուրանալի ճշմարտութիւն է. համօրէն մարդկային ազգն յաւ 'ի սիրտ կը խոտու վանի իւր նախահաւոյն սոյն դժբաղդ յանցուածը, որոյ փոխարէն և ընդունած ջաւադին և կսկիծալ անէծքը. որ չարաչար ծանրացաւ այնքան երկար դարեր նորա ամբողջ սերունդի

վերայ մինչեւ այն օրն՝ երբ Հօր Առաւելոյ միտմին Արդին իւր անհուն մարդասիրութեամբ ինքն անէծք լինելով՝ ազտուեց զոչսորհ և նորա մէջ ապրող մարդկութիւնը այն անկիւղ ծանրութենէն, « Գրիստոս գնեաց ըզմեզ յանկիւղ օրինացն եղեալ վասն մեր անէծք » . յորմէ մինչ ցայն վայր իրաւ չարչարանաց եւ տառապանաց փոխարէն միխթարելով զմարդն երկնային միխթարութեամբ և յաւիտեանական երջանկութեան խոստումներով, այս աշխարհի վերայ եւս իւր առօրեայ կեանքը խաղաղ և հանգիստ վարելու համար աւանդեց նմա մի սքանչելի օրէնք, այն է սէր առ Առաւելոյ եւ առ ընկերն, որ դժբաղդաբար ժամանակին աստիանութեան շնորհիւ բողբոլիկն կորուսած է իւր նշանակութիւնը և շատերու համար եւս ծաղրելի համարուած . սակայն անոնք միայն կրնան զգալ նորա քաղցրութիւնը, որք մաքուր սիրտ և անբիծ հոգի ունին, և որք անմեղութեամբ և ուղղութեամբ սիրել գիտեն :

Ի բաց առեալ հեթանոսութիւնը որ անտեղեակ է սոյն Աստուածային օրինաց . եթէ քրիստոնէութեան մէջ որոնենք, արդեօք քանի՞ հոգի կրնանք գտնել սոյն երկնային սիրոյ քաղցրութիւնը զգացող և վայելող, մեր մէջէն ո՞վ արդեօք ձեռքը իւր խղճին դնելով կարող է պարծիլ՝ թէ ես եղբայրս իմ անձիս պէս կը սիրեմ, Յիսուսի աւանդած սիրովը կը սիրեմ, աւանդ ցաւ ՚ի սիրտ եւ կարմրելով ստիպուած եմք խոստովանիլ թէ ոչ որ այդ պարծանքն ունենալու համար ձախութիւնն ունի, և եթէ մեծամոռութեամբ կամ կեղծաւորութեամբ պարծիլ եւս համարձակելու լինի մէկն, ուրիշ բան չունի շահելիք, բայց եթէ իւր անհամար խղճի խայթերուն վերայ մէկ եւս յա-

ւելլուլ . քանզի ամեն զի տրարքը և ամեն անհատի կեանքը կենդանի վիճակներ են իրենց ներքին մարդոյն, հետեւաբար մենք եթէ կեղծաւորիլ ևս կամովն թէ մեր պարտքերը կատարողներ եմք . անդին մեր գործերն և մեր հակառակ կեանքը զմեզ կը յանդիմանեն եւ նշաւակ կ'առնեն աշխարհի առջեւ . քանզի եթէ մի անաչառ տեսութեամբ եւ արդար հայեցողութեամբ միանգամ խափու քննադատեմք մեր անձը, մեր գործերը և մեր կեանքը . ինչպէս կը գտնենք, այս մասին ես կը լռեմ, թող ամեն մարդոյ խիղճն իրեն պատասխանէ . սակայն մեր այս ընթացքով՝ մեր այս վարմունքովը, մեր այս ապարդիւն կամ լաւ ևս է ասել վնասակար գործերովը, որո՞ւ կը վնասենք . անտարակոյս մեզ . թէպէտ և մենք ինքնիրեն վնասողը յիմարանոցի արժանի դատելով՝ ամենեւին մեր վրայ չենք կամիր առնուլ այդ անպատուութիւնը, այլ ընդհակառակն մեր գործերովն մենք զմեզ շատ հանձարեղ կը համարինք . քանզի խորամանկութեամբ մեր նմանը, մեր ընկերը և մեր եղբայրը կործանելով՝ մեր բաղդը կը շինենք . զայն անպատուելու եռանդով մեր պատիւը կը բարձրացունենք եւ անոր վնասելով մեզ կ'օգնենք . արդարեւ ասոնք են մեր գործերն և այն պատճառներով թերեւս մենք զմեզ արդարացիել կ'աշխատինք մեր խղճի առջեւ և ահա այս իսկ է մեր ամենամեծ յիմարութիւնը և այն է պատճառ որ թշուառութիւնը, նեղութիւնը, տառապանքը, ցաւը և վատկութիւնք հետզհետէ աւելի մեր վրայ կը ծանրանան և ասով մենք զմեզ աւելի կը թշուառացնենք, քան աշխարհի այն պատահական դիպուածներն ու ձախորդութիւններն . Իրաւ է որ երբեմն կը պատահին այնպիսի ձա-

խորդ գէտքեր և յանկարծական վճարանքներ, որք մարդկանց սրտերը կը մորմոքեն, հոգիները կը վշտացնեն և կենաց յատակագիծը վեր 'ի վայր կը շրջեն, սակայն ասոնց ամենն ևս խիստ սակաւաթիւ և գրեթէ ոչինչ են այն մեծամեծ փնասուց եւ չարեաց մօտ՝ զորս մարդիկ չարասիրութեամբ, նենգամտութեամբ և կատաղի նախանձութեամբ միշտ միմեանց կը հասցնեն:

Կը տեսնես մարդ մը որ թէեւ մարդկային բնական տկարութեան ամեն թերութեանց ենթակայ, թէ եւ միշտ անկարգութեան եւ թիւրութեան մէջ՝ թէեւ իւր բոլոր կեանքն անպատիւ արարքներով լի, այնու ամենայնիւ՝ կարծես բոլորովին անգէտ իւր այնքան նշանաւոր թերութեանց, խպտու անտարբեր իւր անձը ուղղելու և իւր կեանքը բարեկարգելու, իւր ամենամեծ և անմիջական պարտաւորութիւնները բարձի թողի ընելով, Գիտգինէսի լապտերը ձեռքը բռնած և բծախնդրութեան խոշորացոյցը աչքին դրած իւր շուրջը ղնեցելու և այլոց արարքը քննադատելու այնպիսի մեծ եռանդ ցոյց կը տայ, որոյ մի տասներորդը եթէ իւր անձի վերայ դարձնելու լինէր, անշուշտ ինքն իրմէն պիտի ամաչէր և նախ ինքըզինքը ուղղելու հոգ տանելով՝ հասարակութեան աւելի օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած պիտի լինէր. սակայն նա այս ջոնքեր և ոչ իսկ կը մտածէ այդ կէտին վերայ, քանզի նորա միտքը բարիք ընել չէ. նորա փափաքը եղբայրը կամ ընկերը յուղղութեան բերել չէ, նորա նպատակը որ և է մէկուն օգտակար լինել չէ, այլ ընդհակառակն նորա ջանից և տքնութեանց բռն տեսակէտն է անուանարկութիւն ու անպատուութիւնը որքան կարելի է ընդհանրացնել իւր դտնուած

ընթանակին մէջ, որպէս զի սովորական լինելով այն՝ հասարակաց, իւր անպատիւ, նուաստ և փնասակար արարքն շատ աչքի չը դարնեն և աւելի ծանր դատապարտութեան չ'ենթարկուին. ասոր ճշմարտութեանը ամեն որ կրնայ փորձով իսկ վերահասու լինել՝ եթէ լաւ ուշադրութիւն դարձնէ միշտ զայլ քննադատողներու վերայ և ոյլտի տեսնէ որ միշտ անոնք են այն մասին աւելի հետամուտներն, որոնք արդէն արատաւոր անցեալ մը ունեցեր են և ներկային մէջ իսկ անուղիղ կ'ընթանան. ահա այսպիսիքն են որ իրենց այն վատ նպատակին հասնելու համար ամեն միջոց 'ի գործ կը դնեն անխղճաբար, ստույթեան, զրպարտութեան, քուտութեան, նենգութեան, լրտեսութեան, խառնակցութեան և այլ ամեն անպատիւ միջոցներու կը դիմեն առանց սոսկման՝ որպէս զի կարենան իրենց դիւական նպատակին հասնիլ, և ահա այս պատճառաւ նա միշտ ամեն բան սեւ կը տեսնէ, ամեն մարդու արարքն եւս նորա չարահայեաց տեսութեան անկանսն և արատաւոր կ'երեւին, այլոց իւրաքանչիւր շարժումն, իւրաքանչիւր քայլափոխն, իւրաքանչիւր հայեացքն և իւրաքանչիւր խօսքերն նպատակաւոր, նշանակաւոր և արատաւոր նկատուելով անբարեմիտ քննադատի աչքին, անմիջապէս կ'ըսկի ուղած գոյնովը ներկել եւ ճշմարտութիւնը խեղաթիւրելով՝ հասարակաց տեսութեան իւր ուղածին պէս ներկայացնել, և որովհետեւ կը գտնուին միշտ աշխարհի վերայ շատ միամիտ մարդիկ եւս, որ առանց հետազօտութեան սլափափաք են ամեն բանի դիւրահաւանութեամբ հաւատ ընծայել, այս պատճառաւ կարծես թէ թիւրութիւն եւ պայթակղութիւն գոյանալով մտքերու մէջ՝ յառաջ կը

դան սրտցաւու թիւնք, խառնութիւնք,
գործոց խառնաշխոթութիւնք, անձ-
նական և ընկերական մեծամեծ վնաս-
ներ, զորս շատ անգամ անհնար կը լի-
նի դարմանել:

Ահա այս ամեն չարեաց ծնող կը
լինին այն չարասէրներն, որոց գրեթէ
հազորդակից կրնան համարուիլ նաեւ
դիւրահաւան պարզամիտներն, որք ի-
րենց անհետազօտութեամբը ոչ միայն
փոյթ չեն ըներ նրբամտութեամբ ե-
ղած նենգութիւնը կռահել եւ յան-
դիմանել, այլ եւ միամիտ անտարբե-
րութեամբ աւելի խրախոյս և մղում
կը տան նենգութեան յառաջադիմու-
թեանը: Որոց վերայ Յիսուս եւս զայ-
րանալով՝ կեղծաւորաց տուած վային
մէջ կ'ասէ, « Կեղծաւոր, նախ հան
ղգերանդ յականէ քումմէ եւ ապա
հայեալիւ հանել զչիւղական ելքօրքոյ
վասն զի անձնափորձութեան կամ
անձնաճանաչութեան պտուղը աշխար-
հի շինութիւնն է. իսկ ընդհակառակն
առանց անձնափորձութեան զայլս դա-
տելու արգասիքը աշխարհի մէջ տիրած
ապականութիւններն ու աւերումնե-
րն են:

Գ. Ս. Շահանէան:



ՈՂՋՈՅՆ ԱՌ ԼՈՅՍ

ՈՂՋՈՅՆ քեզ լոյս տանափախ:

Ողջն հրէշտակդ կենդանաձիր,
Որ զանեղին դարանակալ
Ըղգահայիքն գեղգեղափայլ,
Յաւետակից ես ճառագայթ
Մշտնջենին փայլակնացայտ:

Զքեղ անթառամ անմահ ծաղիկ,
Զուարթնոց պրտակ ոսկեփնջիկ,
Աղօտ նըշոյլ չքնաղ փառաց
Աստուածութեան համատարած,
Ըղքեղ կարգան աչք ամենից
Ո՛ տարփայլդ համագոյից:

Յիրանեմար 'ի քոյդ ճաճունջ,
Յոր սիրանան միտք հիասքանջ,
Նուաղն աստեղք լուսադողոջ,
Փաննու գիշեր սիրտ 'ի թնդեռջ,
Ու առցաւ իւր յարտար հարեալ
Ըղջաղն հեղու ժարգարտափայլ:

Յորժամ փայլեալ իւր ըղբիւրեղ
Յալս օդոյն կապուտագեղ,
Գարուն 'ի գիրկ ձրմբայնայն
Ծաղր արձակէ մանկան հանգոյն,
Եւ 'ի շրթանց իւր 'ի ժրպիտ
Ծըլն ծաղկունք աստղաթիւթի:

Յել անդ այգոյն ծայրախորմիւր,
Ու 'ի մուտս օրիւնց օրալըլիւր,
Զերդ ըղկուսան զարմինագեղ
Լուղիս հեղիկ 'ի վարդ գունեղ,
Ըղծիրանիդ ոսկեճամուկ
Արկեալ 'ի յամպո նարմանդուկ:

Մինչ վերելակ յարիւնց 'ի սալ
Սիւսի իբրեւ դիրփուր ձիւնփայլ
Ալեաց ծալուն հողմածածան՝
Ի մկնունս էթերական,
Էք համօրէն զըւարձացեալք՝
Փողփողն և խաւարին ալք:

Քեւ մանկշակ փայլէ չքնաղ
Յերկից կապոյտ գեղածիճաղ,
Շուշան ըղքոյդ ըղգեհու ձիւն
Յառուաց 'ի խաղըս կարկնջուն,
Եւ 'ի բրբուժ պճնի համբուն
Դշտայ նարկէս խարոյշագոյն:

Դու 'ի կուսին յաշիւնս ծաւի
Շողաս դերդ աստղ ոսկեճըղի,
Եւ զուարթութիւն թիթուան 'ի տիպ՝
Ըղգեռափթիթն գգունս ըղբիւր
Մանկան՝ որ յիւրն հեղիկ պապաջ
Ըղկենոսձրդ փարատէր զաջ:

Ո՛հ մինչ ո՛չ եւս ըղքեղ տեսնեն
Աչք իմ նուաղեալք մահուն 'ի շունջ,
Յայնժամ ծագեանց, լոյս ոսկեփունջ,
Ծագեանց վերայ չիւրիս նրսեմ,
Տեղ յիս տեղալ վարդից գունեան
Յափանց զրափտի՛ն անմահութեան...

Աւերիս Կարաղլերեան
Կ. Պոլսէյ
Աւա. Ժառ. Վարժարանի:

ԱՍՏՂԱԳԻՏԱԿԱՆ

Բնական եւ տարրաբանական
կազմութիւնն արեգական

Երկու , երեք դար կայ , որ միայն առաւել կամ նուազ հաւանական են թագրութիւններ կրնէին արեգական եւ միւս աստեղաց բնութեան վերայ , նոյա երկրի հետ ունեցած համանմանութեան վերայ . երկրի , որոյ միայն իբրեւ երկնային մարմնոյ բնական կազմութիւնը գիտէին : Գիտակաները տակաւին գտնուած չէին . եւ աստղագէտք բոլորն ալ զբաղած էին մոլորակային շարժմանց օրէնքները գտնելու , որոց ուսումը տուաւ վերջապէս իրենց աշխարհի դրութեան խեղամտութիւնը : Այս դրութիւնը գտաւ Կոպեռնիկ . Քեպլէր , Գալիլէ , Հրիկնս եւ Նեւտոն աւելի խորին կերպիւ պարզեցին : Հեռագիտական տեսութիւնը նոր ճիւղ մը ստեղծեց աստղագիտութեան , որ առանց բաւականանալու երկնային մարմնոց շարժմանց բայցատրութեամբ , նոյա վերքերական հեռաւորութեանց , աշխարհագրական տարածութեանց , եւ զանգուածոց չափով , ուղեց աւելի խորին կերպով թափանցել արեգակնային ընտանեաց անդամներու իւրաքանչիւրին ուսման մէջ :

Արեգական եւ մոլորակաց մակերեւոյթին վերայ գիտուած պատահարները յայտնեցին անոնց հողովական շարժումները . մի եւ նոյն ատեն այս երեւոյթները զիրենք ծնող պատճառներուն վերայ բնականապէս ներշնչեցին առաւել կամ նուազ հաւանական կարծիքներ , որով ծնունդ առին աստեղաց կազմութեան վերաբերեալ ամեն խնդիրները , ինչպէս են այս մարմինները կազմող նիւթոց բնական եւ

տարրորանական վիճակը . զանանք շարժապատու մթնոլորտներու , այս խաւերուն մէջ ամպալից զանգուածներու եւ մեր օդական հոսանաց նման հոսանքներու էութիւնը , կամ չէութիւնը : Այս ամեն կէտերուն վերայ հաւաքուած աստղագիտութիւնները հաւմանաւելով երկնային մարմնոց տարեկան եւ օրական շարժմանց եւ արեգական հեռաւորութեանց հետեւանքներուն հետ , ինչպէս են տունջեան եւ գիշերոյ փոփոխականութիւնը եւ եղանակաց յաջորդութիւնը , կարելի է գաղափար մի կազմել այն երեւոյթներուն վերայ , որոց թէատրոնը երկնային մարմնոց իւրաքանչիւրին մակերեւոյթն է : Պիտի ջանամք վերեւ ըստած ամեն տարբերները ամփոփել , որոց վերայ եղած գիտողութիւններն հետզհետէ գեղազարդեցին գիտութիւնը :

Ա.

Արեգակը համարելով իբրեւ ճառագայթաւէտ աղբիւր մը , իբրեւ վառարան լուսոյ եւ տաքութեան , օժտուած իր գտնեմք հրաշալի զօրութեամբ մի , որ ՚ի վեր է քան զծնունդըս ամենազօրաւոր երեւակայութեանց :

Ըստ բացատրութեանց Վոլաստոնի եւ Պուկէի արեգական լուսաւորող զօրութիւնը հաւասար է լուսաւորեալ առարկայէն մէկ մեզը հեռաւորութեամբ դրուած 70000 մոմի լուսաւորութեան : Պարզ օր մը արեգակը զէնթիւն վերայ ենդաթեմք եւ առնեմք նորա միայն երկրին հասած լոյսը , որոյ երկու տասնորդն ալ մթնոլորտը իր ծծէ , եւ համեմատեմք Պունսէնի 46 ակն եռաշար լուծելով կազմուած Վոլթայեան աղեղի մը

լուսաւորութեան հետ՝ դարձեալ երկուք ու կէս անգամ աւելի կը գտնուի արեգական լուսոյն ուժգնութիւնը : Պ. Ե. Պէքըէլ՝ Պուկէի և Վոլաստոնի բացատրութիւններէն հետեւցնելով՝ գտաւ որ արեգական լուսոյ բուն պայծառութիւնը մոմի մը լուսոյն 180.000 անգամին հաւասար է :

Հրկինս արեգական լոյսը Շնիկ աստեղ (sirius) լուսոյն հետ բաղդատելով՝ անոր 765 միլիոն անգամին չափ գտած է : Վոլաստոն այս թիւը աւելի կը բարձրացնէ . վասն զի 20 երկրիոն անգամին չափ է կըսէ : Այս հաշիւներէն կը հետեւի ուրեմն , որ արեգակը Շնիկ աստեղ չափ պիտի տեսնուի , եթէ երկիրը իւր այժմեան հեռաւորութեան 140.000 անգամը հեռանայ արեգակէն . ընդհակառակն եթէ Շնիկ աստղը մօտենայ երկրին արեգական չափ , իւր լոյսը մեր արեգական նման 94 արեգակներու լուսոյն պիտի հաւասարի : Իսկ եթէ արեգական լոյսը համեմատեմք լրացեալ լուսնոյ պայծառութեան հետ , արեգական լոյսը 800.000 անգամ աւելի պայծառ է քան լուսնոյ սկաւառակին տուած լոյսը . կամ այլապէս ըսեմք , անամպ օրուան մը մէջ արեգական տուած լոյսը 800.000 լրացեալ լուսնոյ լուսոյն հաւասար է :

Ինչպէս արեգական լոյսը , նոյնպէս տաքութեան քանակը չափած են : Հերշելի , Պուլյէի և ուրիշ զանազան բնագիտաց հաշիւն նայելով՝ երկիրը մէկ տարուան մէջ կընդունի երկու հարիւր քառիլիոն ջերմացոյցալիւն (1) աւելի : Բայց արեգակը միայն երկրին չը ճառագայթեր , այլ անհուն միջոցին

մէջ և ամեն կողմ . միջոցին մէջ իւր ճառագայթման բովանդակ ստատուութիւնը օրօշեւել համար , պէտք է երկրի մէկ տարուան մէջ ընդունած ջերմութեան քանակը բազմապատկել 2.150.000.000 ուլ . արտադրեալը կ'ըլլայ միջոցին մէջ ճառագայթած բովանդակ ջերմութիւնը : Ջերմութեան այս քանակը այնչափ է , որ եթէ յատկապէս գործածուի սառի խաւ մը լուծելու , կարող է մէկ երկվայրկեանի մէջ 11.80 մեդր հաստութեամբ և արեգակը ամեն կողմանէ շրջապատող սառի խաւ մը , և մէկ օրուան մէջ լուծել 17 հազարամեդր թանձրութեամբ սառի խաւ մը . կամ այլապէս , ջերմութեան սոյն քանակը կարող է մէկ ժամուան մէջ եռացնել սառի բարեխառնութեամբ 2900 երկիլիոն խորանարդ հազարամեդր ջուր : Երկիրը ջերմութեան այս անհուն քանակէն կընդունի $1/2$ 150.000 000 մասը :

Հերշել կ'ըսէ . “ Երեւակայեցէք արեգական մէջ անընդհատ երկարաձգուած սառնոյցի գլանաձեւ սիւն մը 18 միլիոն տրամագծով . և ենթադրեցէք , որ լուծուած ջուրը անմիջապէս կը վերցուի , որպէս զի արեգական ամբողջական ջերմութիւնը այդ սիւնը լուծելու ծառայէ առանց արտաքին ճառագայթման , հարկ է որ այդ սիւնը մղուած լինի արեգական մէջ լուսոյ տարագութեան հաւասար արագութեամբ ” . այսինքն մէկ երկվայրկեանի մէջ 310 000 հազարամեդր :

Արեգակը բացի լուսաւոր և ջերմական ճառագայթումներէն , ունի և տարրաբանական ճառագայթումն . ինչպէս որ տարրաբանք լուծելով արեգական ճառագայթները երեք կարգի վերածած են ըստ ներգործութեանց , ճառագայթումն ջերմական , լուսաւոր և փարթեմական : Ինչպէս լուսա-

(1) Ջերմացոյցալ (calorie) կամ Դուբիւն ջերմութեան (unité de chaleur) կը կոչուի ջերմութեան այն քանակը , որ հարկաւոր է մի հազարակրամ ջուրը զրոյէն վեր մի աստիճան բարձրացնելու համար :

և որ և ջերմական ճառագայթմանց , նոյնպէս և տարրաբանական ճառագայթման որքանութիւնը փորձած և հաշուած են : Երկու ժամանակակից տարրարաններ , Պուշեն և Րոսգո , այս փորձը ըրին ջրածին և քլոր կազերու խառնուրդի մը վերայ , զոր արեգական տարրաբանական ճառագայթումը քլորական թթուութի փոխեց :

Այս փորձով յիշեալ գիտունները հետեւցուցին , որ արեգական տարրաբանական ճառագայթումներն կաբող են կազմել մէկ տարուան մէջ ամբողջ երկիրը շրջապատող և 4600 հազարամեզր թանձրութիւն ունեցող քլորական թթուութի խառ մը :

Այժմ , քանի որ տեսանք այս ամեն փորձերէն և հաշիւներէն արեգական տարրեր եւ հանապազորդական ներգործութիւնները , հարկ կ'ըլլայ այս հարցումներն ընել , թէ՛ ինչ է լուսոյ և տաքութեան աղբիւրը , թէ՛ ինչպէս կը անանի այս աղբիւրը , որ թէ՛ պատմական դարուց մէջ իւր արեգեանց հանապազորդութիւնը նկատեմք , անսպառելի պիտի թուի , եւ թէ՛ չը պիտի ըլլայ արգեացք օր մի , որ այս աղբիւրը ակարանալով և մաշելով սպառի : Առ այս հարկ է աստղագիտաց մինչեւ հիմա ունեցած կարծեաց դիմել :

Արեգական հրաշէկ սպիտակութիւնը իւր կազմիչ նիւթերէն յառաջ եկած չը կրնար ըլլալ , որովհետեւ արեգական նիւթերը մի և նոյն բնութիւնը ունին , ինչ որ երկիրը կազմող նիւթերն ունին , այլ միմիայն արգասիք է իւր տարրաբանական զօրութիւն : Թինտալ կ'ըսէ , որ « Եթէ արեգակը հանքածխոյ կոյտ մի լինէր և ուղէինք զայն վերեւ նշանակուած ջերմութեան ճառագայթման աստիճանով վառել ջրածին կազով , 5000 տարիէն պիտի

սպառէր » : Ուրեմն ինչ է պատճառը , որ այսչափ երկար ժամանակներէ չի վեր արեգակը կը ճառագայթէ աւրապատելի կերպով իւր ջերմութիւնը Ռմանք ենթադրեցին , որ արեգական բուրած ջերմութիւնը կը փոխարինուի իւր հղովմամբ եթերին հետ ըրած շփումով , բայց թէ՛ նոյն իսկ արեգական հղովման բովանդակ զօրութիւնը ջերմութեան փոխուի , հազիւ երկդարեան ճառագայթման պիտի բաւէր : Այս ենթադրութենէն աւելի զօրաւոր եւ ճշմարտանման ենթադրութիւն մի ըրաւ Անգղիացի ժամանակակից բնագէտ մը : Սա կը կարծէր որ արեգակնային ճառագայթումը յառաջ կը գայ արեգական մակերեւութին վերայ մէտորէից շարունակական անձրեւի մը տեղալէն , որպէս թէ այս մանրամաղ փոշիներու իւրաքանչիւրը անկման ժամանակ ջերմութեան կը փոխուի : Յետոյ այս ենթադրութիւնը մերժեց :

Այսօրուան աննահաւանական ենթադրութեամբ՝ արեգական ճառագայթող զօրութիւնը յառաջ եկած է ծանրութեան զօրութեան՝ ջերմութեան և լուսոյ փոխուելէն : Ի սկզբան բովանդակ արեգակնային աշխարհը անհուն մառախուղ մի էր , որոյ հիւլէները խտկաւ առ տակաւ միացան զխաւոր կեդրոնի մը վերայ ծանրութեան զօրութեամբ , զոր ունէին : Միայն այս զօրութեան ջերմութեան փոխուելը կարելի է հասկանալի առնել երկար դարերու մէջ արեգական ջերմական , լուսային և տարրաբանական ճառագայթումը : Կարելի եւ հաւանակ իսկ է , որ արեգակը պաղի , իւր մթերքը հետոյհետէ նուազի և տաքութիւն տարի , դարէ դար իւր ճառագայթումը տկարանայ , այնպէս որ թերեւս ըլլայ ժամանակ մի , յորում

բորորային շիճանին իւր ճառագայթումներն, յորում կեանքը որ չը կրնար լինիլ առանց այս ճառագայթմանց, մոլորակներու մակերեւութից վերայ ջնջուի։ Եւ արդէն հաստատուած է, որ արեգական այս օրինակ ճառագայթումը 500 միլիոն տարիէն ՚ի վեր է. և թէ՛ արդէն սպառած է իւր ջերմութեան զօրութենէն ⁴³⁵/₄₃₄ մասը. ուրեմն բորորային սպառելու համար գրեթէ տակաւին մէկ միլիոն տարի պէտք է. և այս չըջանը ՚ի հարկ է բաւականէն աւելի ապահովիչ է մարդկային ցեղերու համար և կեանքը մեր երկրին վերայ տակաւին պիտի շարունակէ երկար տարիներու յաջորդութեամբ։

Բ.

Գիտութիւնը բաւական չէղաւ սոսկ ենթադրութիւններով, այլ հետաճում էր գոհացուցիչ պատճառներու. այս հետեւողութեամբ մեթոտ մի հնարեց, որով լուսաւոր աղբիւրի մը նկատողութեան ժամանակ, կը ձանձղուի անոր տարրաբանական կազմութիւնը։ Այս մեթոտը, որոյ կիրառութիւնը աստղագիտութեան մէջ ապագային գիւտերու առատ հունձք կը խոստանայ, լուսապարկերային վերլուծութիւն է (analyse spectrale)։ Այս անուանակոչութիւնը անկէ յառաջ եկած է, որ ինքն հիմնուած է լուսապատկերներու սեւման վերայ։ Լուսապատկերները կը կազմուին այն տարրաբաշխութեամբ, որ կը կատարուի այլ և այլ լուսաւոր աղբիւրներու ճառագայթումներուն հատուածակողմէն անցնելու ատեն։ Ամեն ոք գիտէ, որ հատուածակողմով տարրաբաշխեալ արեգական ձերմակ լցար, գունաւորեալ երիզ մը կը ձեւացնէ բազմաթիւ երանգներէ, որոց գլխաւոր-

ներն եօթն են, որք յաջորդաբար շարուած կ'ըլլան կարմիրէն մինչեւ մանիշակագոյն։ Ֆրաունհոֆերէն ՚ի վեր գիտցուած է, որ այս եօթն գունոց՝ մէկէն միւս ճառագայթին մէջ ընդհատում մի կայ սեւագոյն, յորում կը տեսնուին բազմաթիւ սեւա կամ մուգ բծեր, որք լուսապատկերը ամեն կողմանէ կ'ախօսեն, այս բծերուն մեծ մասը այնքան նուրբ են, որ պարզ աչքով չեն տեսնուիր։ Քիրխով ժամանակակից բնագէտը այս ախօսներէն կարող եղաւ վերլուծել արեգական լուսաւոր մասը, կամ լուսագունտը կազմող նիւթը։

Ձանազան լուսաւոր աղբիւրներու լուսապատկերները երեք կարգի կը բաժնուին։ Առաջին կարգի լուսապատկերները լուսաւորեալ երիզներ են, որոց վերայ գունաւորեալ ճառագայթները երբեք ընդհատուած չեն ըլլար, միջին կամ փայլուն բծերով։ Այս կարգի լուսապատկերները կը կազմուին հրաշէկ սպիտակութեան վիճակ ունեցող ընդգլիմահար, հաստատուն կամ հեղուկային մարմիններէ. և ասանցմէ բնաւ կարելի չէ լուսաւոր աղբիւրին տարրաբանական բնութեան վերայ ծանօթութիւն ստանալ։

Երկրորդ կարգի լուսապատկերներն ձեւացած են փայլուն երիզներէ, որոց վերայ գունոց ճառագայթներն իրարմէ լոյն ու միջին անջրպետներով զատուած են։ Ասոնք կը ցուցնեն, որ լուսաւոր աղբիւրը կաշային վիճակ ունի. նմանապէս փայլուն բծերուն դիրքն ու գոյները կը յայտնեն հրաշէկ սպիտակացեալ նիւթոց տարրաբանական բնութիւնը։

Վերջապէս Երկրորդ կարգի լուսապատկերաց կազմութիւնը նման է արեգակնային լուսապատկերաց, այսինքն ձեւացած են լուսաւորեալ

երիզներէ՝ ակօսաբեկեալ մթին գծերով։ Այս գծերը կը հաստատեն շոգւոյ էութիւնը, ուրկէ անցած է լոյսը, և Քիրխով ցուցուցած է, որ մթին գծերը ըստ ամենայնի գիծ առ գիծ կը համապատասխանեն երկրորդ կարգի լուսապատկերաց վերայ եղած փալլուն գծերուն։

Այս երրորդ կարգի լուսապատկերներու կազմութենէն Քիրխով հետեցուցած է, որ արեգական լոյսը յառաջ կը գայ հրաշէկ սպիտակութեան վիճակի մէջ հաստատուն կամ հեղուկային մասնիկներէ։ Եթէ լոյսը ուղղակի աչքին հասնէր առանց ծրծիւ միջոցէ մը անցնելու, միշտ առաջին կարգի լուսապատկեր մի պիտի կազմէր. հետեւաբար արեգակնային լուսապատկերը ակօսաբեկող մթին գծերը կ'ապացուցանեն, որ լուսագունտին և աչքին մէջ տեղը ծծիւ միջոց մը կայ, մասամբ կազմուած շոգիներէ, որոց տարրաբանական կազմութիւնը՝ իրենց լուսապատկերին վերայ ձեւաւ ցուցած գծերէն կը յայտնուի։ Վերջապէս Քիրխով լուսապատկերական վերլուծութեամբ գտաւ, որ արեգակը լուսագունտէն վեր կազային վիճակի մէջ կը պարունակէ այս նիւթերը, երկաթ, նսար, մակնէսիում, կրածին, բրոմ, նիւքէլ, մանկանէզ, պարիոն, պղինձ, զինկ, (այս վերջին երեքը շատ նուազ քանակութեամբ) և ջրածին։

Հրաշալի է, արդարեւ, որ մեզմէ անհունս հեռաւորութիւն ունեցող արեգական տարրաբանական կազմութիւնը այսպէս պարզուեցաւ շնորհիւ լուսապատկերական վերլուծութե. հրաշալի է, որ նորա նիւթոյն մասնիկներն այսպէս կարգադրեցան տարրաբանից գործարաններու եղջերաց մէջ։

Քիրխովն այս գեղեցիկ գիւտէն արեգական համար երկու գլխաւոր հե-

տեւութիւններ ծագեցան. նախ՝ թէ լուսագնոյ լոյսը յառաջ եկած է հաստատուն կամ հեղուկային մարմիններէ հրաշէկ սպիտակութեան մէջ, երկրորդ՝ լուսագունտը ծծիւ շոգիներէ կազմուած մթնոլորտով շրջապատուած է։ Ծծիւ մթնոլորտի գոյութիւնը հաստատուեցաւ նոյնպէս արեգակնային սկաւառակի կեդրոնին և եզերաց լուսոյ սաստկութեան տարբերութեամբ։ Այս տարբերութիւնը գիտողներէն առաջինն եղաւ Պուկէ, որ կեդրոնին և եզերաց լուսոյն սաստկութեան վերաբերութիւնը գտաւ 48 առ 35 բայց Հ. Սեգգի լուսաչափով (photomètre) աւելի լաւ ճշդեց այս վերաբերութիւնը, որ է 4 կամ 3 առ 1։

Այժմ կը մնայ տեսնել թէ Քիրխովի գիւտէն յառաջ եկած հետեւութիւններն ինչպէս կը համաձայնին արեգական սկաւառակի վերայ եղած բծերուն, լուսաւոր մասանց և վերտառներու երեւոյթներուն հետ։ Դասեալք, վարդափոյն ամպ կամ խորմի բոց կ'ըսուին այն լուսաւոր երեւոյթները, զոր գլխաւորապէս դիտելին 1842 ի, 1852 ի, 1860 ի և 1868 ի արեգական ամբողջական խաւարմանց ժամանակ, որ աւտեն լուսնոյ մթին սկաւառակը կը ծածկէ ամբողջապէս արեգական սկաւառակը։ Այս երեւոյթները կը տեսնուին մերթ սրածայր լեռներու ձեւերով, մերթ ամպերու նման, բոլորովին անջատուած նորա սկաւառակէն և անոր մթնոլորտին մէջ կախուած. և մերթ նիւթոյ շարունակեալ խաւի մը նմանութեամբ, որոց գոյնը՝ արեգական մարը մանելու ժամանակ ամպոց կոյտերուն ստացած գոյներուն նման սպիտակագոյն, կարմրագոյն կամ մանիշակագոյն կ'ըլլան։

Այս եղական երեւութից բնական բնութեան վերայ այլ և այլ կարծիքներ անպակաս եղան, ոմանք զանանք լուս-

նոյ մասերը սեպեցին, այլ արեգական լեռներն են ըսին, և ոմանք նորա միջև նոյորտի ամպերն համարեցին: Բայց 1860 էն 'ի վեր շնորհիւ լուսանկարութեան և շնորհիւ բազմաթիւ աստղագիտաց ջանից՝ հաստատուեցաւ, որ այս դարեւանդք արեգական կը վերաբերին և ոչ մեր արբանեկին, այս գիտնալէն յետոյ կը մնար նոցա իսկական բնութիւնը եւս սահմանել: Սոյն խնդիրն եւս լուծուեցաւ 1868 տարւոյն օգոստոս 18 ին պատահած ամբողջական խաւարմամբ, որ լուսաւորեց արեգական բնական կազմութեան վերաբերեալ ամեն խնդիրները: Լուսապատկերական վերլուծութիւնք քննելով այս դարեւանդներու բուրած լոյսը գտան, որ կաղային բնութիւն ունին և գլխաւորապէս ջրածին կազէ կազմուած են: Երկու աստղագէտներ եւս, Պ. Պ. Ժանսէն և Լօգլէ, թէև առանձինն առանձինն, բայց գրեթէ մի և նոյն ժամանակ մեթոտ մի հնարեցին, որով կարելի էր դարեւանդներու բնութիւնը իմանալ առանց խաւարմանց միջնորդութեան: Այս հանձարեղ մեթոտները հաջիւ ուրեմն սկսան 'ի գործ դրուիլ, համոզուեցան աստղագէտք, որ արեգական շուշադունտը չընկալատուած է 8000 հազարամեղր թանձրութեամբ խաւով մի, որոյ նիւթը նման է դարեւանդներու նիւթին: Դարեւանդք կը կտրծուին, որ այս կաղային խաւի բեկորներն են անջատուած անկէ անձանօթ պտու ճառով մի, գուցէ մի և նոյն պատճառով յառաջ եկած են լուսաւոր մասունք ըսուածները և բծերը:

(Շարունակելի:)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԱՐԴ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԱՐԴ

Շարունակութիւն, տես թիւ 10:

Ներքին մարդոյ վերայ խօսելով բարձրացանք հոգւով յանապակա նութիւն և յանմահութիւն, նկատեցինք զայն՝ մասնակից Աստուածային յատկութեանց և ժառանգ յաւիտեանական երանութեանց, սակայն անխրաւած կ'ըլլամք բնութեան դէմ, Աստուծոյ իմաստութեան դէմ, եթէ մարդոյ միայն բարձր և արժանաւորագոյն մասը դիտեմք և զայն իրրեւրի հոգի նկարագրեմք, այլ հարկ է ինչպէս սոյն բարձրութենէն, դիտողութեան ենթարկել նորա այն մասն ևս, որով նա կը խոնարհի և նմանութիւն կը ստանայ անասնոց և մասամբ իսկ բնութեան ստորին արարածոց, հարկ է, 'ի ճշմարիտ բան, նկարագրել և մարդոյ արտաքին մասն՝ մարմինը, և խորհրդածել նորա տկարութեան եւ ստորնութեան վրայ ևս: Որչափ բարձր և գերագոյն է մարդ հոգւով, այնչափ նուաստ և անզօր է նա իւր մարմնով, եթէ առաջնային թագաւոր և իշխան է բնութեան, երկրորդովն՝ որս և ճարակ է դադանաց, միովն անմահ եւ յաւիտենական, միւսովն եւս մահկանացու և քան զպղտընական անձրեւի 'ի վերայ ջուրը գիւրաւորոյս և անցաւոր: Մարդ արտաքին ըստ Սենեկայ իմաստասիրի նկարագրութեան է. « Մարմին տկար և դիւրեղձանելի, մերկ և անպատասպար 'ի բնէ, այլոց օգնութեան կարօտ, բախտի ամեն արկածից խաղալիկ և իւր համայն ջրապինդ զօրութեամբ՝ որս և ճարակ դադանաց:

Թող և լոյժ գործած , վեր 'ի վերոյ ե-
րեւութիւ միայն արտափայլեալ . . .
նորա սնունդն իսկ բազմալտանդ , եր-
բեմն առաւելլութեամբ և երբեմն նը-
ւազողութեամբ կերակրոյ կը մնասի . . .
նորա կորստեան համար մեծ զօրու-
թիւն մը պէտք չէ . հոտը , ծաշակը ,
աշխատութիւնն ու տքնութիւնը , կե-
րակուրն և ըմպելին և կենաց այլ պի-
տանացու իրերն՝ մահառիթ են նմա .
. . . փուտ , տկար և ախտաւոր կեն-
դանի , լայեօք յաշխարհ եկած , այլ
որպիսի մեծամեծ խորհուրդներ կը
մտաբերէ . . . և մինչ հեռաւոր ա-
պագայի վրայ կը խորհի , յանկարծ կը
հասնի մահը զգեանել զանիկայ : Պար-
տիմբ ուրեմն նկատել մեր սոյն մասն
եւս , փառք տալով Արարչի իմաս-
տութեան , որով կազմաւորած է նա
զմեղ անմահ և մահկանացու , հոգե-
ղէն և նիւթեղէն , բարձրագոյն և քա-
տորնագոյն հակադիր մասերէ , զի մի
գուցէ մարդ՝ բնութեամբ հպարտ և
փառասէր , հոգւոյ բարձրութեամբ
ամբարտաւանի , այլ իւր մարմնոյ քա-
տորնութիւնն եւս առաջի աչաց ու-
նենալով , իւր ստորին արարածոց հետ
համանմանութիւնն եւս տեսնելով ,
զգայ իւր փոքրիկութիւնն Արարչի առ-
ջեւ , խոնարհի և պաշտէ զայն որպէս
իւր Տէրն , իւր Սաեղծողն , որոյ անար-
ժան է ինքն այս կենաց մէջ տեսնել
զփառս ընդ կրօննիս իսկ :

Բաց յայսմանէ նկարագրելով մարդոյ
մարմինը , որում ամենայնիւ մասնակից
են և կատարեալ կազմութիւն ունեցող
կենդանիք և մասամբ իւր անդգայ և
անշարժ բոյսերն իսկ , պիտի տեսնեմք
Աստուծոյ անսահման իմաստութիւնը
սոյն հրաշակերտի ամենամանր մասանց
մէջ , սոյն մեղէն մեքենայի ինքնա-
շարժ , կանոնաւոր և հանապազօրեայ
գործունէութեան մէջ : Սկսիմք ուրեմն .

Բնութեան մէջ դանդաղած բոլոր
մարմինները ընդ հանրապէս երեք որոշ
տեսակներու կը վերածին . Հանքեր՝
որք ներքին գործարան չունենալով
ներքուստ պտտաւորած մէ մի շար-
ժաւմն չեն ցուցներ . Տունկեր՝ որք մի-
այն սննդեան և աճման գործարան ու-
նին , այսինքն միայն կը սնանին և իրենց
սետակով կ'աճին կը բազմանան . Կեն-
դանիներ՝ որք սննդեան , աճման , շարժ-
ման և զգացման գործարաններ ունե-
նալով՝ անկերու պէս սնանելէ և աճե-
լէ զստ կրնան միանգամայն ինչնին
շարժիլ և զգալ : Մարդը այս վերջին
կենդանեաց կարգին կը վերաբերէ :

Մարդոյ մարմինը , որ աճխաճնի ,
ջրածնի , թթուածնի , բորակածնի և
նուազ քանակութեամբ ծծմբոյ և փա-
փորի խառնուրդ մ'է , կը բաղկանայ
կարծր , փափուկ և հոսանուտ նիւթե-
րէ : Մարմնոյն թանձր կամ հաստա-
տուն մասը ծակառկէն հիւսկէն կամ
սոյնգանման զանգաւած մ'է , որ զս-
նաղան նիւթոյ խառնուրդիւ տարբեր
կարծրութիւն կ'ըստանայ , ինչպէս ,
ընդունելով ծակաեաց մէջ խժային
կամ կրային նիւթոց քանակութիւն մը ,
յառաջ կը բերէ կռճիկներն , սկորները
եւ մարմնոյ այլ կարծր մասերը : Եր-
կայն բարակ և սեղմեալ ձեւեր առնե-
լով կը կազմէ մարմնոյն ներդական մա-
սերն եւ թաղանթները , որոցմէ կը
կազմուին հեղկային նիւթերն տանող
և բերող ներքին խողովակները : Այս
ծակառկէն հիւսկէնի տարբեր կազմու-
թենէն յառաջ կը գան երկու գլխա-
ւոր հիւսկէններ . այսինքն՝ Դնդերային ,
որք կամաւոր շարժմանց կը ծառայեն
և ուղեղային՝ որք արտաքուստ ընդու-
նուած զգացումներն մինչեւ ցրդեղն
կ'առաջնորդեն : Մարմնոյ ամբողջ զան-
գուածը շրջապատուած է մորթով , որ
գլխաւոր երկու՝ ներքին և արտաքին

Թաղանթէ կը բաղկանայ և երակալից ,
գունաւոր , խժային ուղեղային և ձը-
գական հիւսկէն մ' է , ներքին մասը
անթիւ ջղերու հաղորդուած և բա-
ամենայնի ղգացուն է , իսկ արտաքինը
անզգայ և Թափանցիկ և մարմնոյն գոր-
ծածական մասերուն մէջ , ինչպէս ա-
փանց և ոսկի ներքեւ աւելի հասա է
ուր և զգացողութիւնը նուազ արագ
կը կատարուի քան ուրիշ նուրբ աւե-
ղերը :

Մարդոյ մարմինը երեք գլխաւոր
մասն կը բաժնուի՝ գլուխ , բուն եւ
անդամներ : Գլուխը բունին վերի գլին
վրով մը կապուած է , բունը մարմնոյն
գլխաւոր մասն է . ի ներքուստ երկու
խողովներ ունի՝ կուրծքի և փորի , որք
Առագաստ ըսուած մկուռնով մ' ի-
րարմէ զստուած են , անդամներն են
ձեռքերն ու ոտքերը : Կէանքը վերու
յիշեալ չորս գործարանաց ներգործու-
թեամբ միայն կրնայ պահպանուիլ ,
յորոց առջի երկուքը , սնունդն ու տե-
սակի յաջորդութիւնը , տնկերու եւս
յատուկ լինելով՝ կ'ըսուին փնիկան գոր-
ծող-թիւնք . իսկ վերջի երկուքն՝ շար-
ժումն և զգացումն , միմիայն կենդա-
նեաց սեփական լինելով կ'ըսուին կեն-
դանական կարողութիւնք : Ուստի մարդոյ
մարմինը երկու գլխաւոր յատկութիւն-
ներ ունի , Տնկական և Կենդանական :

Ա. Տնկական յատկութիւն մարմնոյ .

Այս մասին կը վերաբերին այն
ներքին գործարանները , որոց միջոցաւ
մարդը սնանելով հետզհետէ իւր կա-
տարելութեան աճումն կը ստանայ ,
և իւր տեսակը պահելու համար յա-
ջորդներ յառաջ կը բերէ . առաջինը՝
Մտնեղ և երկրորդն Տեսակի Յաջոր-
դութիւն կ'անուանին :

Ա. Մտնեղ .

Մտնեղական գործողութիւնը տար-
բաբանական երեւոյթ մ' է , որով ա-
տար գործարանաւոր և կենդանական
նիւթեր ընդունուելով ի ներքս կը
լուծուին և մարմնոյն չորս կողմը շրջան
մ' ընելով կենաց պահպանութեան
համար կարեւոր մասերն ձուլելն
զկնի աւելորդը դուրս կը ձգուի և ու-
րով մարդ կը ստանայ իւր յաջորդա-
կան աճումն եւ տարածութիւնը :
Մտնեղ են՝ բազմատեսակ նիւթեր
կարծր , հոսանաւոր և կազային , որք
գործարանաւոր մարմնոյ մասունք լի-
նելով , կը պարունակեն իրենց մէջ կեն-
դանական և գործարանական զօրու-
թիւն , և ներքին Թափանցիկ զօրու-
թեամբ՝ մարմնոյ կազմութեան և ի-
րենց տեսակի և յատկութեանց հա-
մեմատ ներմուծուելով մարմնոյ մասնը
կային ծակտեսոյ մէջ կը տան նմա ա-
ճումն պահպանելով միշտ իւր ձեւն :
Թողով Մեղեան բազմաթիւ տեսակ-
ներն , ընդհանրապէս երկու բնաւոր-
ծական յատկութեանց կը վերածին՝
Անկերականական կամ Բարակաճնային և Կեն-
դանական կամ Անբարակաճնային : Բորակած-
նայինք՝ որք ընդհանրապէս հաւկթի ,
արեան , մոյ , ուղեղային նիւթոց , մըր-
բաւոր և իւղաւոր տնկոյ , երբեմն
եւս կաթնեղնաց և ոսկորներու մէջ
կ'ըլլան , կը ծառայեն մարմնոյ աճեց-
ման . իսկ Անբարակաճնայինք , այսին-
քըն Շաքարանիւթք՝ որք բուսեղի-
նաց , և Ճարպանիւթք՝ որք ճարպաւոր
նիւթոց և երբեմն կաթնեղնաց մէջ
կ'ըլլան , կը ծառայեն կենաց պահպա-
նութեան : Սղբա երկոքին համեմա-
տութեամբ մը խառն կը գտնուին ,
որոց մէջ մաս մը եւս մետաղային կամ
անկենդան նիւթ պատահաբար խառ-

նուստ կ'ըլլայ : Մենդեան պաշտօնը այլ և այլ մասնաւոր գործողութեամբ կը կատարուի . որոյ գլխաւորներն եւ իւրեր են՝ Մարտող-Ռիւն , Արիւն չըջն և Շնչառ-Ռիւն :

1. — Մարտող-Ռիւն . — Մենդեան այս գործողութեամբ արտաքուստ ընդունուած սննդական հիւթերն կամ կեւրակներն տարրալուծուելով երկու գլխաւոր մասերու կը բաժնուին , մին՝ կենաց պահպանութեան եւ մարմնոյ աճման յատուկ , որ հալելով մարմնոյն մէջ չըջն ընելու կարող կ'ըլլայ . իսկ միւսը՝ նոյնին հետ խառն գտնուած աւելորդք , որք զատուելով դուրս կը ձգուին :

Մարդը , ինչպէս նաեւ կատարեալ կազմութիւն ունեցող կենդանիք , իւր սնունդը նախ բերնին մէջ կը ստանայ : Բերնը մարսողական գործարանաց ըսկիզբն է , որոյ եզերքը Շրթնէ կ'ըսուին և կը բաղկանան կրկին թաղանթէ և ներքին մորթային ջլերէ : Բերնի ներքուսկողմը աւելի կամ նուազ ընդարձական կանոն բացուածք մի կայ՝ Բերնի խողըսուած , որ 'ի ներքուստ մաղասաւոր մաշկով և կողմնական մկանքներով պատուած է . սոյս տեղ կը գտնուին մարսողութեան օգնական երեք գլխաւոր գործարաններ՝ Լորանա-որ-Ռիւն Ծամելոյ և Կլանելոյ : Լորանաւորութեան գործարաններն են՝ բերնի լորանա-որ կամ շրթնի գեղջեր , որք վեց հատ են՝ երեքական հատ ծամելեաց երկու կողմերը . ասոնք ծամելեաց շարժելու ատեն սեղմուելով բերնի մէջ կը թափեն շողիքանման հիւթ մը , որ կերակուրները թրջելով կը կաղաղան և մասամբ մ'ալ լուծելով ստամոքսի գործողութեան կ'օգնէ : Ծամելոյ գործարան Ալմաներն են վերի և վարի ծնօտներու վերայ հաստատուած , որք ոսկորային կամ կրային և ասղակեղէն նիւթերէ

կազմուած են : Մարդոյ ակռաները ընդ ամենը 32 հատ են . չորսական կտրող կամ աղջեւի ակռաներ , որք սրածայր ձեւով ծնօտից աղջեւի կողմին են , երկերկու Շան կամ կողմնական ակռաներ , որք կտրողներու երկու կողմերը կը գտնուին մէկմէկ հատ՝ աւելի երկոր և սուր ձեւով , և տասնական Աղբօրեաց կամ ծամելոյ ակռաներ , որք ծնօտից վերջին ծայրերը կ'ըլլան հինգական հատ՝ աւելի լայն եւ երկձիւղ կամ եռաձիւղ արմատներով : Աղջեւի քսան ակռաները , որք տղայոց կաթով մեծցած ատեն կը բուսնին , իսկ ախտներ եւս կը կոչուին . ասոնք հասարակօրէն տղայոց վեց տարեկան եղած ատեն փոխուելով տեղը ուրիշ կը բուսնի . իսկ մնացեալ տասն երկու հատը կենաց մէջ մի անգամ և եթ կը բուսնին . Կլանելոյ գործարանն է լեղան և դիւր , որոյ միջոցաւ կերակուրները կը փոխադրուին Ստամոքսին մէջ : Լեղուն ջրոտ գործիք մ'ըլլալով կը կանգնի և ծաքուած զանգուածը կը մղէ բերնի ներքսկողմն , ուր քիւմքը պատող մաշկն ուսգանց փողը կը ծածկէ , որպէս զի կերակուրը մէջը չը մանէ , իսկ շնչափողի վերի կողմը գտնուած փոքրիկ շարժական ծածկոյ մի եւս շնչափողի Գլաւ բոլուած ծակը կը գոցէ , որպէս զի անոր մէջ չիյնայ , այլ սահելով կոկորդն անցնի : Կոկորդան միջնային բերնի խողովն ետեւը կ'իյնայ , ուր թաղանթաւոր — ջրային անցափողն ընդարձակուելով պարկի ձեւ խողոց մը կը ձեւացնէ , որ կողմնական եւ վերջին զնդերաց միջոցաւ կ'ամփոփի և կընդլայնի : Կոկորդէն վար կը գտնուի Որիւր , որ անցափողի շարունակութիւնն է և խողովակաձեւ երկարելով , կուրծքէն և Առագաստէն անցնելէն զկնի կը սկսի բացուիլ Ստամոքսը կազմելու համար :

Սրտանոցը թաղանթաւոր, հոլովաւ կան տիկի ձեւ պարկ մ' է, որ փորի և կրծոց խողովակները անջատող՝ Առաւ գտտու կամ Ստոմախի ըստւած մկանանց անմիջապէս վարիդին դէպ 'ի ձախաւ կողմը հաստատուած է և ձախէն դէպ աջ նեղնալով իւր վրայ կը կորանայ, այնպէս որ իւր վերին մասը կարճ եւ գոգաւոր, իսկ վարինը գմբեթաղ և երկայն ձեւ մը կը ստանայ. վերի կողմէն որկորին հետ միացած է. իսկ վարի դիէն Աղեաց հետ կը հաղորդուի անձուկ բացուածքով մը, որ ըստ հարկին նուրբ մաշկէ դռնակով մի գոցուելով կերակուրները առ վայր մի ստամոքսին մէջ կը պահէ : Այս տեղ կը կատարուի մարսողութեան առաջին մասն : Ստամոքսը պատող ջղային թաղանթի երեսը բաղմաթիւ փոքրիկ խորշեր կը տեսնուին, որք Սրտանոցի նիւթ (suc gastrique) ըստւած թթուութեամբ յեալ հեղուկ մը կը թափեն ընդունուած կերակրոց վրայ : Այս հիւթը կերակրոց հետ խառնուելով զանոնք մեծաւ մասամբ կը լուծէ եւ խախտ (chyme) ըստւած միաատակ գորշագոյն լոյծ զանգուածի մը կը փոխէ : Ստամոքսին մէջ ժողովուած նիւթերն ստամոքսի վարի անցքը շրջապատող ջղերու կծկմամբ սեղմուելով, կը դիմեն շատ անգամ դէպ 'ի վեր բերանը ելլալ, բայց վերի անցքի ընդգիծման թեամբ կ'արգելուին, երբեմն այս ընդգիծմագործ զօրութիւնը անբաւական լինելով փխռոմն կը պատճառի : Կերակուրներու խախտացի փոխուելու միջոցը հասարակօրէն երկու ժամէն աւելի կը տեւէ, որ առեն մարդ անհանգստութիւն և թուլութիւն մի կը դէպ, յետոյ այս հիւթերէն մաս մը ծծուելով մնացածը ստամոքսի վարի անցքէն Աղեաց մէջ կ'իջնայ, որոց վերի ծայրը Աղեծոց (duodenum) կը կոչուի :

Այս տեղ խախտացին հետ կը խառնուին ուրիշ հիւթեր եւս, որք են, Սրտանոցի-Գլխի շղէն և Լեյքի վէղէն կամ Մաղձը, որք 'ի հարկին մասնաւոր խողովակներով Աղեծոցի մէջ կը վազեն : Սրտանոցի Գլխի Ստամոքսի ետեւի դին սպիտակագորշ, կարմրախառն, երկայնաձեւ, տափարակ եւ սպնդանման մարմին է : Լեյքը Ստամոքսին աջակողմը Առաւգաստէն կախուած սպնդանման թուխ կարմիր գունով մարմին է, ուր Մաղձ ըստւած մածանող, կանաչագոյն և խիստ դառնահամ հեղուկը կը գոյտնայ : Լեյքին դիմացը՝ Ստամոքսի ձախ դին կ'իջնայ փայծաղը՝ երկնկեկ, կլոր և սպնդանման մարմին մը, որոյ պաշտօնը դեռ չըզխտուիր : Ստամոքսի-Գեղձի շղէքն և մաղձը խառնուելով խախտացի հետ, վերստին կը լուծեն զայն և կաթի նման հեղուկի մը դարձնելով ծըծելի կ'ընեն, որ Մաճոց (chyle) կ'աւանդուի :

Մամացը Աղեծոցի մէջ կաղմուելէ զկնի կ'իջնայ Աղեաց մէջ :

Աղեւը թաղանթային խողովակ մ' է, գրեթէ եօթն անգամ աւելի երկար քան մարմնայն հասակը, որ ծալծալ իւր վրայ դառնալով ստամոքսին տակ փորի խողովակի մէջ հաստատուած և որովայնի ներքին պարարտ թաղանթով պատուած է : Գլխաւոր երկու տեսակէ՝ Նոթը և Հասարակը : Նոթը — Աղիք՝ որ Աղեաց $\frac{5}{4}$ մասը կը կաղմեն, աւելի բարակ են, ներքսակողմը անթիւ մանր գեղձերով, որ ծծելու կը ծառայեն, և փոքրիկ սեպաձեւ ցլուած նուրբ թաղանթներով, որք Մամացի ընթացքը կը ծանրացնեն : Իսկ Հասարակը կը զանաղանին միւս ներէն իրենց լայնութեամբ և գրեթէ նոյս բոլորակքը կը շրջապատեն : Աղեաց չորս կողմը խիստ փոքր և նուրբ

անհամար թերեր պատած են , որք
 Կաթի անոթներ կը կոչուին և իրար հետ
 զանազան հիւսուածքներ ձեւացնելով
 տանց միաւորութեամբ կը կազմուի
 Կարծի ձախ ըսուած հաստ խողը-
 վակ մը , որ Առաքատի մէջէն անց-
 նելով , մինչեւ ձախ ուսին գլխաւոր
 երակը կ'երկ որաձգի : Մամայը նուրբ
 աղետոյ մէջ ժամանակ մի անցնելու
 ատեն հետզհետէ լուծուելով սննդեան
 օգտակար հիւթերը կաթի անոթներ-
 րով ծծուելով և կուրծքի ճամբուն մի-
 ջոցաւ ձախ ուսի երակին մէջ թա-
 փուելով մարմնոյն չորս կողմերէն գէպ
 'ի սիրտը դարձող մեռած կամ ան-
 կենդան արեան հետ կը խառնուին :
 Կուրծքի ճամբուն հետ կը միանան
 նոյնպէս ուրիշ նուրբ Անոթներ , որք
 մարմնոյն ամեն կողմ բարակ ճիւղե-
 րով տարածուած և զանազան ձեւե-
 րով հիւսուած են եւ Ա-իլ ըսուած
 հիւթ մը ծծելով արեան զանգուածի
 կը փոխեն : Ուրիշ մասնաւոր դորձա-
 րաններ ալ մարմնոյն մէջ գտնուած ա-
 ւելորդ հեղուկները զատելու կը ծա-
 ռայեն , ինչպէս են , Երէկաճոճ , Լեր-
 դի և փայծաղի վարի գին գէպ 'ի ե-
 տեւ , Խողովներ եւ Փափոգա՛ Փորի
 խոռոչին վարի կողմը : Այս կերպով
 սննդական հիւթը չըջանաւորելով մեծ
 մասամբ՝ Արեան զանգուածի կը փո-
 խուի : Արիւնը սննդեան ամենակարե-
 ւոր հիւթն է , առանց որոյ կեանքը
 գոյութիւն չունի : Եթէ մանրագէտով
 նկատուի , կը տեսնուի որ արիւնը եր-
 կու որոշ հիւթերէ կը բաղկանայ , այ-
 սինքն , թափանցիկ նուազ գեղնագոյն
 հեղուկէ մը և կարմրագոյն , կործր ,
 կանոնաւոր , 1/124 հազարորդամէթը
 տրամագծով անթիւ գնտակներէ , որք
 նոյն հեղուկի մէջ կը լողան : Ըստ բը-
 նալուծական բաղադրութեան՝ արիւ-
 նը կը բաղկանայ բաղմաթիւ տարբեր

նիւթերէ , որոյ գլխաւորներն են ,
 100 ին 79 մաս ջուր , 19 մաս Ալպի-
 մի ըսուած հաւկթի ձերմկուցի նը-
 ման հիւթ , 1 մաս աղեր և մնացեալն
 ներդական և գունաւոր հիւթեր : Զա-
 փահաս և առողջ մարդոյ մէջ եղած
 արեան զանգուածը գրեթէ Տաճկի
 10 հոխայի չափ է :

(Շարունակելէ :)

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՇԻԼԼԵՐԻ

(Շարունակութիւն , տես թիւ 11 :)

Եթէ քննադատը Աւազակաց թատ-
 րերգութիւնը բարոյականութեան նը-
 կատմամբ խիստ քննադատութեան մը
 նիւթ ըրին , թատերագրութեան մա-
 սին նուազ անիրաւեցան : Ամեն անոնք ,
 որ հեղինակը կը կշտամբեն թէ անընդ-
 հատ Շէքսպիրն ընդօրինակած և նոյն
 իսկ թարգմանած է , որ սխալ մ' է ,
 եւ Ֆրանսուա տը Մօրը ռամկալար
 Ռիչարտ Գ , մ' ըրած , այսու ամե-
 նայեիւ կը խոստովանին , որ այս գործը
 քսանամեայ՝ երիտասարդի մը կողմէն
 խանդի հիասթանջ յիշակերտ մ' է :
 Գալով մեզ , մեք աւելի յառաջ կ'եր-
 թամք և կը սինդեմք թէ բարձր հան-
 ճարոյ գործ մ' է նա , բայց և այնպէս
 Աւալիները Տօն Գարլոսի , Մարի Ըս-
 դուարդի , Կիյոմ Գէլլի եւ Վալէնտ-
 դէնի չեմք դասակցեր , որոնք հասուն
 հանձարոյ մը գլուխ - գործողներն են :
 Աւալիք թատրերգութիւնը զեղուն
 երեւակայութեան մը , համարձակ ու
 նոր անսանձելի հանձարոյ մը առաջին
 փորձն է . 'ի մի բան , Շիլլերի մի հայ-
 րենակցին բացատրութիւնն 'ի կիր ա-
 ծելով արուեստի նկատմամբ հրաբուխ
 մ' է նա : Ի՛նչ փոյթ , եթէ անճշմար-

առնանալով թիւն, 'ի տեղիս տեղիս մը
թուծիւն եւ մի քանի նկարագրու
թեանց մէջ չափազանցութիւն կայ,
բացայայտ է, որ 21 տմեայ հեղինակը
գաղութաբան իւր առաջին թատեր-
գութիւնը յօրինելով 'ի նա կուտա-
կած է այն բռնաւոր տիրաջ գէմ
իւր սրտի գաղնութեան մէջ զգա-
լի ամ տեղութիւնն ու արհամարհան-
քը, որ զինքը կը բռնագատէր այն
պիսի ատղաբիղի մը հեռեւիկ, որոյ հա-
մար ծնած չը լինէն քաջ կը զգար: Ա-
սոնք ամենաշնչին թերութիւններ են
այն վեճմ գեղեցկութեանց բազմա-
մամբ, որովք լին են իւր թատերգութե-
անը. Շիլլէրը աւագակի ահագնե-
ցիկ և միանգամայն սկզբնական նկա-
րագիրը, Սքիթելպերկի վատասրտու-
թիւնը և Շարլի նոցա վերայ 'ի գործ
գրած իշխանութիւնը սքանչելի կեր-
պով նկարագրուած են. երկրորդ ա-
րարուածի վերջը խորին եւ զօրաւոր
ազդեցութիւն մ' ունի, երրորդ ա-
րարուածին վերջը, ուր Քոլէնքի նո-
րեկը կը բերեն, ազդու եւ սկզբնա-
կան է. չորրորդ արարուածին վեր-
ջը, ուր Շարլ իւր հայրը կը գտնէ,
և իւր եղբոր եղբնագործութիւննե-
րը կ'իմանայ վեճմ է, վերջապէս հինգ-
երորդ արարուածի սկիզբը Ֆրանսուա
տը Մօրի երազը ամեն գովեստէ գեր
'ի վերոյ է. այս տեսակին մէջ ամենէն
սքանչելին իսկ, այն է Գոթոլէյի երազը,
կը գերազանցէ: Շիլլէր թախանձագին
խնդրեց իւր թատերգութեան առա-
ջին ներկայացման հանդիսատես լինել,
սակայն դուքսը մերժեց: Ուստի երկ-
րորդ ներկայացման այս մերժումն առ-
ջինն գրելով՝ գաղտնաբար 'ի Ման-
հէյմ գնաց: Գուքսն իրազեաց լինե-
լով 'ի դարձին զՇիլլէր քառամեօրեայ
բանտարկելութեան գատասրտեց:
Այս խտութիւններն 'ի գործ կը դը-

ժ. Ա.

նէին զայն թատրոնէն հեռացնելու
յուսով: Բայց այս միջոցը ձախող էր.
Շիլլէր իւր կալանաւորութեան մէջ
իսկ երկու նոր թատերգութեան ծրա-
գիր պատրաստեց, Գաւրդո-Ռի-ն Ֆիլե-
գի և Խարթուսն ու սեր: Այսու հան-
դերձ իւր առողջապահութեան պաշ-
տօնի պարտաւորութիւնները միշտ
անթերի կը կատարէր, թէ և այն կար-
գապահութիւնները, որոց ենթարկ-
ուած էր, օր ըստ օրէ անտանելի կը
լինէին:

Բարեկամութիւնը միայն դոյն ինչ
միջթարութիւն կը մատուցանէր նը-
մա. Շիլլէր անուն համատի երի-
տասարդի մը հետ սերտիւ կ'ապուած
էր, որոյ բնաւորութիւնը իրենին կը
յարմարէր: Միմեանց աւիւնն կ'ար-
ծարձէին առ ազատութիւն և ատե-
լութիւնն՝ առ բռնապետութիւն.
Շիլլէր և Շիլլէրի պատմութեան ճա-
շակ ներշնչեց. նորա 'ի միասին բըռ-
նապետաց գէմ եղած բոլոր գաւազը-
րութեանց վէպը կարգացին:

Շիլլէր մի և նոյն ժամանակ բաւա-
կանաչափ բարեկամացած էր նաեւ Ա-
բէլ Գաթատուին եւ Բէդէրսէն գրա-
պետին, որ Վիլհելմիէի գրագիտական
շանկ անուամբ լրագիր մը կը հրատա-
րակէր: Շիլլէր այս լրագրին մէջ ար-
ձակ և ոտանաւոր նուազ նշանաւոր
բաղմութիւ հատուածներ և Աւաղակայ
վերայ խիստ անաչառ և մանրամասն
քննադատութիւն մը հրատարակեց:

Բայց խիստ կարեւոր դիպուած մը
յանկարծ և մշտնջենապէս Շիլլէրի ա-
պագայ բազմն որոշեց:

Սալի ընտանիքէն Ալպեան բնիկ մը
Աւաղակայ մի ներկայացման հանդիսա-
տես լինելով յանհնարինս գայթակղած
էր հեղինակին Սուապի մէջ ընդհան-
րացած առած մը Սքիթելպերկ աւա-
ղակին արտասանել տուած լինելուն

Համար. երկրորդ արարուածի երրորդ տեսարանին մէջ Սբիթելպէրի Ռադմանի կ'ըսէ, « Ստահակութեան համար ազգային սեփհական ոգի մը կայ, կամ լաւ եւս է ասել, տեսակ մը յատուկ կլինայ, օրինակի համար, գնաւ առ բնիկս Ալպեան, անդ է այժմեան բնակահատից ճշմարիտ Աթենքը »:

Քաջ բնիկն Ալպեան իւր ազգի նախատեալ պատիւը պատճառ բռնելով Վիւրգէմպէրի դքսին բողոքեց հեղինակի յանդգնութեան եւ ժպրհութեան դէմ: Դուքսը կոչել տալով զՇիլլէր՝ յայտնեց նմա թէ՛ բոլոր արպադրելիքներն նախապէս տեսնել կուզէ եւ երբ Շիլլէր մերժեց, արգիլեց նմա բաց 'ի բժշկական գործերէ ոչինչ չը հրատարակել:

Կարող է մարդ երեւակայել թէ որչափ մեծ եղաւ բանաստեղծին սրտմտութիւնը, որոյ գրել կ'արգիլուէր. այնչափ աւելի կը զայրանար նա այսօրինակ բռնութեան մը դէմ, որչափ քաջ դիտէր թէ Ալպեանց եղած նախատինքը բարուրանք մ'էր, եւ թէ իսրական պատճառը Բանաստեղծի նախնային մ'էր. Շիլլէրի մի ժամանակակիցն ու բարեկամը մեզ կը յայտնէ թէ Վիւրգէնպէրի դուքսը, որ գեղեցիկ դպրութեան իբր պաշտպան կը պանծար, ինքն իսկ բանաստեղծութիւնը կը մշակէր, եւ չը կարողանալով բանաստեղծը իւր անուամբ պատկան խորհրդոց խոնարհեցնել, կուղէր իւր իշխանական բռնապետութեան առջև մարդն 'ի ճնրագրութիւն ստիպել, որպէս զի ամենավերին գաւառներն ճախրել սպառնացող պաշտօնակիցին թեւերը խորտակէ:

Սակայն Շիլլէր այսպիսի անիրաւ արգելքի մը հպատակելու հոգւոյ տրամադրութիւն չունէր. Շիւպարդի խորհուրդներն եւ եւս զայրացուցին

զայն Իշխանի բռնապետական հրամանաց դէմ: Հրաժարեցաւ իւր առողջապահական պաշտօնէն, բայց դուքսը չընդունեց եւ պատասխանեց՝ կը կամիմ, որ նա բժիշկ լինի: Ուստի Շիլլէր որոշեց նորա բռնութենէն փոխստեամբ ճողոպրիլ եւ արդարեւ 1782 տարւոյ հոկտեմբեր ամսոյն մէջ, այն ինչ Շիլլէր դուրկարտի արքունիքը Ռուսոյ Պաղոս մեծ դքսին ընդունելութեամբ կը զբաղէր, Ֆրէտերիգ Շիլլէր Վիւրգէմպէրի դքսին վիճակներէն գաղտագոյն հեռացաւ եւ կեղծ անուամբ Ֆրանգոնիոյ մէջ Վոլլսթէն տիկնոջ քով ապաստանեցաւ, որ իւր դպրոցի նախկին ընկերակիցներէն միոյն մայրն էր, եւ Պորպախի շրջակայքը կը բռնակէր: Շիլլէր անտի դքսին գրեց. « Թէ՛ իւր վերջին հրամանը զինքը յուսահատութեան մէջ ընկղմած էր, թէ՛ թատրոնի եւ բանաստեղծութեան կոչման անգոր է դիմագրել. ուստի կը խնդրէր նորին բարձրութենէն բարեհաճիլ զինքն պատասխանատուութենէ ազտոտ կայուցանել եւ իւր զորագնդէն արձակել, որով աւելի հաւատարիմ եւ աւելի երախտապարտ հպատակ մը պիտի լինէր. բայց եթէ դժբաղդաբար նորին բարձրութիւնը յամառէր, այն ժամանակ պիտի պարտաւորէր բազմորոնելու համար այլուր դիմել »:

Իւր նամակին ամենեւին պատասխան չընդունեց, միմիայն դուքսն անուղղակի կերպիւ իմացուցած էր, որ եթէ վերագաւնայ ըստ ամենայնի իրեն պիտի ներուի: Բայց որովհետեւ արգելքը վերցնելու մասին բնաւ բան մի խօսուած չէր, ուստի չը կամեցաւ ամենեւին այս ներողութենէն օգուտ քաղել:

Վերջապէս Շիլլէր այս առանձնոյն մէջ կատարեալ աղատութեամբ իւր բանաստեղծականներն իշխանաց անձ

նախապես և անդ ավարտեց Ֆիլեպի
Դոմարտի-Նի-նը և խաղաղապետն ու սեբը,
զորս Շառլ-Կարտի մէջ սկսած էր, և
քնարիւրգական ձեւով բաղմամբիւ հա-
տուածներ յորինեց, որք բարձր տա-
ղանդի մը կնիքը կը կրեն: Ճակարկա-
նուածք գեղծնը և որդեգրան աղջկան
պարերգը Գերմանիոյ մէջ իրաւամբ ժո-
ղովրդական համբաւ մը կը վայելեն:
Իւր հասուածներէն շատերը նորոգ
ստացած աղատութիւնը կը հռչակեն,
այլք սիրոյ նուիրուած են և վերջապէս
միւսներն եւս աւելի լուրջ և վերացա-
կան տեսակի մը կը պատկանին, որք
բաղդի, կենաց, մահուան, դժոխոց,
եւ այլնի վերայ իմաստասիրական եւ
գերբնական խորհրդածութիւններ կը
պարունակեն: Ասոնք, թէեւ միւսնե-
րէն ստորին են, բայց առաջին կարգի
բանաստեղծական տեսիլներ կը բովան-
դակեն:

Շիլլեր Վոլլշթէն տիկնոջ մօտ տա-
րի մը մնալէն յետոյ 1783 տարւոյ սեպ-
տեմբեր ամսոյն մէջ հրաժեշտ տուաւ
իւր առանձնոցին և Տալպերկ պարտին
հրաւիրմամբ ՚ի Մանհեյմ գնաց, որ
պէս զի Ֆիլեպի կրկնութեանց ներկոյ
գտնուի, ուր գտաւ Իֆլան հռչակա-
ւոր գերասանը, որ իւր բոլոր մագիչ
տաղանդն ՚ի գործ դրած էր Ֆրանսուա
տը Մօրի գերին մէջ: Շիլլեր մեծ հա-
ճոյք գգաց Տալպերկի և Իֆլանի ըն-
կերութեան: Այս երկու ճաշակի ու
տաղանդի տէր մարդիկ իւր երկասի-
րութեանց սխալները զգացուցին ի-
րեն, մտադրութեամբ ուշ դրաւ նո-
ցա խորհրդոց, որովհետեւ հարստ
ու եսասէր չէր, և ոչ որ իրմէ աւելի
ազատօրէն իւր սխալները կը խոստո-
ւանէր: Մեր այս ըսածը կապացուցա-
նէ Շիլլերի Թալէ Գի-Ուէն անուն գրա-
ւիտական օրագրին խմբագրութեան
1785 ին մասնակցած ժամանակ ըրած

յայտարարութեան մը հետեւեալ քա-
ղուածը:

«Ես իբր աշխարհաքաղաքացի կը
գրեմ: Ո՛չ մի իշխանի չեմ ծառայեր:
Ի կանուխ ժամանակաց հայրենիքս
մարդկային ազգին հետ միտանակեցի,
զոր հազիւ ուրեմն երեւակայութեամբ
կը ճանաչէի: Բնութեան անպատեհ
այլանդակութիւն մի զիս բնագուա-
ռիս մէջ բանաստեղծ լինելու դատա-
սարտած էր: Իմ բանաստեղծութեան
միտումս այն հաստատութեան կանոն-
ները կը խանգարէր, ուր մեծցած էի,
եւ նորա հիմնադրին նպատակին կը
ներհակէր: Շարունակութեւ տարի
իմ աւելնս զննուորական կարգապա-
հութեան դէմ ոգորեցաւ, բայց իմ
բանաստեղծութեան զգացումս առա-
ջին սիրոյ նման բոցալաւ և գործօն էր:
Ինչ որ զայն պիտի խեղդէր, և ես բոլ-
բօքեց: Զիս տանջող վերաբերութիւն-
ներէն ճողոպրելու համար սիրտս ի-
տեական աշխարհի մը մէջ կը յածէր:
Բայց իրական աշխարհը քողածածուկ
կը մնար ինձ, երկաթեայ պատուար
մը զիս կը բաժնէր անկէ: Մարդիկն
ինձ անձանիթ էին, նոյնպէս նաեւ դե-
ղեցիկ սեռը, վասն զի այս հաստա-
տութեան դռները այն կանանց միայն
կը բացուին, որք դեռ չեն հրապու-
րեր, կամ այլ եւս անզոր են հրապու-
րել: Զիս շրջապատող չորս հարիւր
մարդիկներն՝ բեղմնաւոր բնութեան
մերժած մի և նոյն կաղապարի ճշգրիտ
օրինակներն էին, ամեն սիղեմաւորու-
թիւն, այս յարաբերութիւն բնութեան ա-
մեն ազատ արտագրութիւն կ'անհե-
տանային կանոնադիր իշխանութեան
մը հրամանաց ներքեւ:

Արդ՝ չը ճանաչելով՝ ոչ մարդկային
ազգն և ոչ նորա ճակատագիրն, հար-
կաւ վրձինս պիտի պարտաւորէր մար-
դը հրեշտակաց և սատանայից միջև

դնել . ես ստիպուեցայ այնպիսի ճիւղ մի ստեղծել , որ բարեբաղդաբար գոյութիւն չունի աշխարհիս վերայ . այսու ամենայնիւ ես նորա անմահութեանը կը փախաքիմ , որպէս զի բռնաղքօտիկ հպատակութեան և հանձարոյ անբնական միաւորութենէն յառաջ եկած ծննդեան մը օրինակն անմահանայ : — Այս գործը յերեւան գալով՝ աշխարհ իւր վեհապանծ բարոյականութիւնը հեղինակէն թշուաժանուած տեսաւ : Այս ամենուն պատասխանատուութիւնը այն կլիմային կը վերաբերի , որոյ ներքեւ հեղինակն աշխատած էր : Ասալիւց դէմ եղած անթիւ ամբաստանութիւններէն միայն մին ընդունելի է ինձ . այն է մարդկային աղգը տեսնելէս երկու տարի յառաջ զայն նկարելու համարձակութիւնս :

« Ասալիւիւր իմ ընտանիքս ու հայրենիքս արժեցին : Այնպիսի հասակի մը մէջ , յորում մեծամասնութեան ձայնը տակաւին մեզ անհանգստութիւն կը պատճառէ և մեր զգացումներն ու խորհրդածութիւնները կը սահմանէ . յորում երկուստարդի մը եռանդուն արիւնը կը բորբոքի յաջածափահարողայ , յորում ապագայ մեծութեան մը հաղարաւոր կանխադրացութիւններ նորա բոցավառ հոգին կը չրջապատեն . յորում ապագային մէջ աստուածային անմահութիւն մը արդէն կ'ընդնմարէ անյուստի եւ գրեթէ նուազ արժանի գովեստներէ յառաջ եկած հաճոյից մէջ , գովեստներէ , որք Գերմանիոյ ամենահեռաւոր կողմերէն կը գային զիս արբելու գործելու : Ահա այս ժամանակին էր , որ զիս իմ հայրենեացս մէջ գրելու արգիլեցին բանտարգելութեան սպառնալօք » :

« Համայն աշխարհ գիտէ այս մա-

սին բրտձ որոշումն : Մնացեալներն կը լռեմ՝ եւ մէջ մի բարութեանօք չ'եմ համարձակիր նորա պատճառն հարցրնել իշխանին , որ մինչ ցայն փայր բարեհաճած էր զիս հայրտար խնամել . իմ օրինակովս ոչ ոքի իրաւունք չ'իպիտի տամ , որ յաջորդ սերնդեան նորա գլուխն բալրելիք մշտադադար դարնեայ որտակէն տերեւ մի կորցէ » :

Ֆիլեպի Գառգր-Ռեան վերայ մի քանի ծրանագի քննադատներ խիստ վատ կերպիւ խօսեցան , այնդեցին թէ այս գործը հեղինակին մի ստորին երկասիրութիւնն էր , թէ նկարագրութիւններն անյարմար էին , և վերջապէս թէ Տիստօսի եւ Պամարշէի (1) տեսակէն թատերագութիւն մ'էր : — Մեր բարոյական անհամաձայն եմք նոցա կարծեաց , կրնդունիմք , որ ինչպէս նորա մէջ , նոյնպէս Ասալիւց և Շիլլէրի բովանդակ երկասիրութեանց մէջ , կը գրուին նիւթի յոռութիւններ , թոյլ և անօգուտ տեսարաններ , մերթ յաւիտ և մերթ կարի խոսի խոսկումն , բայց այս թերութիւնները հեղինակի հայրենեաց

(1) Պամարշէ ծնաւ 1752 թն , ճարտար ժամագործի մը որդին էր , ինքն եւս հօրն արուեստին հետեւեցաւ և ժամացոյցի ուղղվել (echappement) հնարեց : Երաժշտական տաղանդով արքայիւրբ մատ գտաւ , ուր իշխանահայ և Լուի Փնդի զուտեբոց դաստառ կարգեցաւ : Այս ժամանակէն սկսեալ արքայնեաց սեղանաւոր Բարի-Տիւլլէրնէի բարիկամացաւ և իւր անձը բոլորովն գործողը Նալիւր , որոց մէջ իւր հանձարն փայլեցոյց և սա կաւ ժամանակէն մեծ հարստութեան տիրացաւ թատերագութիւններ , վեպեր և երգեր յորինելով և գծաւարն դատեր ըստանձնելով , որք իւր գործոց շատ իւր համբաւէն նպատեցին , իւր ատենական յիշատակարանները լի են աւելանով , հեղինակեամբ և համոզիկ հանգամանօք : Սեփիւստիլէ և Ֆիլարթի տնտեսութիւնը իւր լաւագոյն թատերագութիւններն են : Յեղափոխութեան միջոցին բաղմնութիւ շահաւորութիւններ բռաւ , որք իւր կործանման պատճառ եղան : Կատկածելի լինելով՝ կալանաւորեցաւ , բայց յաջողեցաւ փախչել և Անկլիա ապաստանել մինչեւ Ռօպէսիւրիերի անկումը և 1799 թն մեռաւ :

և գերմանական բնաւորութեան յատկութիւններն են : Շէքսպիրն եւս իրեններն ունի, բայց այս թերութիւնները բարորակն ոչինչ են բաղդատմամբ այն վեմէ և շահաւէտ տեսարանաց, որովք լինեն իրենց գործերը : Տիտուսի և Պոմպոյէի մէջ պիտի կարենանք Զիւսի ԶԴ արարուածի ԾԴ և ԾԴ տեսարանաց և մի և նոյն արարուածն այնչափ յաջողութեամբ վերջացնող պատկերին համանման տեսարաններ գտնել : Ո՞վ կը համարձակի ժխտել ԶԴ արարուածի վերջը եւ բոլոր ԴԴ արարուածին մէջ տիրող ազդեցութեան ուժգնութիւնը : Միթէ սքանչելի չէ՞ այն տեսարանը, յորում Գալբանիօյի գալուստը բոլոր դաւադիրները սարսափահար կ'ընէ, 'ի բաց առեալ Վէրրինան և Ֆիէսզը, որ իւր ճարտար խորամանկութեամբ զայնս կը սրտապնդէր եւ իրենց տղայական երկիրդին համար զինքները ամօթահար կ'ընէր :

(Շարունակելի :)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Անցեալ ամսոյ 26 էն 27 լուսնալու գիշերուան ժամը 9 ին ըստ սովորութեան Բեթլէհէմի մեր վանուց Տէսուլը և միաբանները յեկեղեցի կ'իջնեն ժամերգութիւն ընելու համար : Տակաւին ժամերգութիւն չսկսած Տէսուլը Ս. Ծննդեան պարը կ'իջնէ և կը տեսնէ որ մեր պատկերներէն Ս. Լուսաւորչի և Ս. Նիկողայոսի պատկերները մաղի նման ծակծկուած են, պահնորդներուն կը հարցնէ, նոքա կը պատասխանեն թէ չենք գիտեր : Նոյն օրը Տէսուլը Ս. Աթուոյս կառավարութեան կը տեղակազրէ և առ այս բռնաբար կ'ուղղուի տեղացի Կառավարչին :

Կառավարիչը այս մղեւնդական գործոյն և այն ննջեցեալին դէպքին, որոյ յուրարկաւորութեան դէմ զօրքերը Յունաց դրգմամբ Եկեղեցւոյ դուռը գոցած էին և զոր անցեալ ամսոյ Սիշիւն մէջ հրատարակած եմք, քննութեան համար զօրաց Հրամանատարը և տեղացի էֆէնտի մը քննիչ կը նշանակէ և միանգամայն Ս. Պատրիարքին կը գրէ որպէս զէքննիչ մը ևս Ս. Աթուոյս կողմէն ղրկուի : Վանուցս Արժաւագ Քարգմանը և վերոյիշեալ քննիչները կ'երթան 'ի Բեթլէհէմ և կը քննեն թէ պատկերաց ծակծկուիլը և թէ ննջեցեալն դէպքը : Ըստ ամենայնի կը համոզուին քննիչք, որ պատկերներն նոր ծակծկուած են դանաւով և խոշոր ու մանր գամբրով, նոյն պէս քննելով կ'ստուգեն, որ մեր յուրարկաւորութիւնը առակ նշաւակի եղած է Յունաց նենդութեան և տեղացի կառավարութեան կողմնակալ ընթացքին : Այս ամենը տեղեկագրելով քննիչներն կը վերադառնան Երուսաղէմ : Կառավարիչը, չենք գիտեր ինչ պատճառաւ, պատկերներու մասին եղած քննութիւնը իբրեւ չեղեալ համարելով մի և նոյն քննիչները վերստին կը ղրկէ 'ի Բեթլէհէմ վերաքննութեան համար, և որպէս զի նախկին քննութիւնը բոլորովն ունայնացնեն, Երուսաղէմի զօրքերէն երկու սուտ վկայներ եւս կը ղրկեն, վկայելու համար թէ մենք ասկէ վեց ամիս առաջ երբ պահնորդութեան պաշտօն կը վարէինք, այս պատկերները այն ատենէն ծակծկուած էին, բայց սրովհետեւ ստութիւնը միշտ կը խոցտառակուի, ուստի յիշեալ սուտ վկաներուն վկայութիւնները զիրար չ'ընեն լով և ուրիշ յայտնի պարագայներ չը նպաստելով կառավարութեան գիտմանց, նոյն իսկ քննիչները կը խոստովանին, որ պատկեր-

ներու շատ ծակերընոր են , թէև բնա-
օշուտ մը չտեսնուեցաւ 'ի պաշտպա-
նութիւն մեր իրաւունց սոյն կրկին քնն-
նութիւններէն :

- Ս . Քաղաքիս Կառավարիչը
անարգարասիրութեամբ Բ . Գուռը
տեղեկագրելով ներկայ տարւոյս Մա-
յիս 12 թուով Յունաց նպաստա-
ւոր հրամանագիր մի բերել կը ապ-
որով կը հրամայուէր Յունաց աւելել
տալ մեր եկեղեցւոյ բարձր ձեղունի
կից երեք պատուհանները . թէ և
մէք այս հրամանագրին դէմ բողո-
քեցինք Բ . Դրան . այլ Կառավարու-
թիւնը առանց նոյն իսկ իրեն ուղեալ
բողոքին կարեւորութիւն տալու ան-
միջապէս Յունաց աւելել տուաւ բուռն
զօրութիւն 'ի գործ դնելով մեր դէմ .
և այն ոչ ըստ հրամանագրի բարձր ձե-
ղունի կից պատուհանները , այլ մէջ
տեղիներն : Ներկայ ամսոյս սկիզբը Յոյնք
նոյն հրամանագրի զօրութեամբ կը
պատրաստուին դարձեալ աւելել յի-
շեալ պատուհանները . ուստի վերըս-
տին բողոք եղաւ Բ . Գուռը և միանգա-
մայն Ազգ . Պատրիարքարանը . և ընդ
նմին միաբան եղբայրներէն մի քանիսը
Բեթլէհէմ գլխից այս մերկապարանոց
անիրաւութեան առաջն առնելու և
մեր արգար իրաւունքները պաշտպա-
նելու համար : Յոյնք չ'յաջողեցան ի-
րենց նենգ դիտաւորութիւնը յառաջ
տանիլ . և մի քանի օրէն յետոյ եւս
Բ . Դոնէն արգիլական հրամանագիր
եկաւ , որ իսպառ կ'արգելար վէճի
տակ եղած տեղերու երկուստէք աւ-
լելն մինչեւ Մասնաժողովի վերջանալը ,
որ կազմուած է մեր և Յունաց մէջ
ծագած Բեթլէհէմի եկեղեցւոյ միւշ-
տէրէկութեան խնդիրը քննելու : Յոյնք
տեսնելով որ մեր իրաւունքները իւ-
րացնելու իղձերնին անկատար մնաց , լի-
ստութեամբ և անիրաւութիւն բողոք մի

կ'ուղղեն Բ . Գուռը , որպէս թէ Հայք
Յունաց իրաւունքները կրքոնաբարեն .
Բ . Գուռն ևս Յունաց անխիղճ զոպար-
տութիւններէն պատրուելով , Կառա-
վարին հրաման կ'ընէ որ Հայք Յունաց
իրաւանց չը դաշին . Կառավարիչն ե-
կած հրամանագիրը ըստ իւր քմաց և
'ի նպատակ Յունաց մեկնելով հրաման
կը տայ Յունաց , որ ուղաճնուն պէս
աւլեն , խեղաթիւրելով միանգամայն
արգիլման հեռագիրը , թէ Բ . Գուռն
արգիլած է ոչ թէ վերի ձեղունի կից
պատուհաններն , այլ անոնցմէ վար ե-
ղածները : Յոյնք ամսոյս 19ին Կառա-
վարութեան զինու զօրութեամբ կու-
ղեն աւելել Մեր սեպհական տեղե-
րը . տեղւոյն մեր միաբանութիւնը
այս անիրաւութեան դէմ բուռն ճը-
գամբ կ'ընդիմանայ և կ'արգիլէ Յու-
նաց մտադրած իրաւակապտութիւնը
և միանգամայն եղելութիւնը Ս . Ա .
Թոռոյս Կառավարութեան կը հաղոր-
դէ , որով Յոյնք չեն յաջողիր աւելել .
բայց 'ի յագուրդ իրենց չարութեան
մեր մէկ կանթեղը կը կոտրեն . անմի-
ջապէս բողոքներ կ'ուղղուին առ Կա-
ռավարիչն , պատասխաններ կը տայ մի-
մեանց հակասական , միւս կողմէն մի-
աբանութիւնը տեսնելով որ Յոյնք
մարդիկ կը զրկեն մեծ զօրութեամբ
իրենց չարութիւնը 'ի գործ դնելու .
սաստիկ կը յուզի և քանի մի եղբայր-
ներ անմիջապէս Բեթլէհէմ կ'երթան
իրենց եղբայր օգնելու և Ազգ . նուի-
րական իրաւունքներն անաղարտ պա-
հելու : Երկրորդ օրը զօրաց Ընդհ .
հրամանատարը որ պաշտօնապէս Բեթ-
լէհէմ ղրկուած էր Կառավարէն իւր
անիրաւ հրամանը 'ի գործ դնելու ,
մեր եկեղեցին զօրբերով կը լեցնէ և
փորձ կը փորձէ ամեն միջոցներով մեր
իրաւունքները Յունաց ոտնակոխ ընել
տալու , սակայն տեսնելով որ միաբանու-

Թիւր սրատրաստէ մեռնիւք քանի՜ թէ Ս դը-
իրաւունքները ոտնակոխ տեսներ տես-
ներով որ ամենքն ալ յօժարութեամբ
իրենց գլուխը կը խոնարհեն տէրու-
թեան սուրին՝ յայտարարելով թէ տէ-
րութիւնը այսպիսի բռնական հրաման
բնաւ չը տար, յետ կը թողու գոր-
ծը և եղելութիւնը կառավարչին կը
հեռագրէ. միտքանութիւնն ալ Ս. Ա.
թողոյս, անմիջապէս դարձեալ բողբ
մի կուղղուի, յառաջ բերելով հրո-
վարտակաց հրամանը, բացատրելով
վերջին հրամանագրի ճիշդ իմաստը,
պահանջելով Յունաց այս մասին ու-
նեցած բացայայտ մէկ հրամանագիրը,
ներկայացնելով իւր գրերու հակա-
սութիւնը. սակայն նա ամենեւին
անպատասխանի թողով սոյն գիրը.
վերջնալուսին մէկ խումբ զօրք եւս կը
ղրկէ և մի և նոյն ժամանակ Միւֆթին
Իտարէի տեղացի տաճիկ երկու ժողո-
վական և արձանագրութեանց Տեսուչը
կը զրկէ Ս. Պատրիարքին արիւնհեղու-
թիւն սպառնալու: Ս. Պատրիարքը ա-
մեն կերպիւ կը պաշտպանէ Տէրութե-
հրովարտակաւ. իրեն յանձնուած Ազգ.
իրաւունքները, և կը յայտարարէ թէ
բնաւ չը կրնար ներել որ Ազգին իրա-
ւունքներէն մազիւ չափ Յունաց զոհ-
ւին, և առ այս Օսմանեան երջանկայի-
շատակ Սուլթանաց բարձր Հրովարտակ-
ներու իմաստը կը համառօտէ. և հրա-
մանագրի ճիշդ իմաստը կրկին անգամ
բացատրելով իւր գրոյն պատասխանն
կ'ուզէ. բայց արձանագրութեց Տեսու-
չը հրովարտակներուն ունին չը դնելով՝
նոր և գաղանագողի պատրաստուած
արձանագրութիւններով կը պատաս-
խանէ. ըսելով թէ հրովարտակներէն
նախապատիւ են արձանագրութիւնք,
որք անիրաւութեամբ, բռնութեամբ
և զինու զօրութեամբ 'ի գործ դրուած
յափշտակութեանց արձանագրու-

թիւններն են. և ընդ նմին կ'ըսպառ-
նայ թէ « քիւնհեղութիւն պիտի պա-
տահի եւ պատասխանատուն Գուք
պիտի լինիք թափուած արեան և ա-
պրատամբ Տէրութեան: Ս. Պատրի-
արքը կը բողբէ այս խօսքերուն դէմ
յայտնելով որ Հայոց Ազգը միայն հրո-
վարտակներով իր իրաւունքը կը պաշ-
տպանէ, և ոչ մէկ ժամանակ այլոց ի-
րաւունքը յափշտակելու փորձեր չէ-
ըրած. մեր կողմէն ոչ մէկ ժամա-
նակ խռովութեան, կռուոյ և ապրա-
տամբութեան նշոյլներ խի չեն տես-
նուած. և թէ դուք շատ լաւ գիտէք
թէ յուսմէ՞ ծագած է ապստամբու-
թիւն և կը ծագի. դուք ինձ արիւն-
հեղութիւն կը սպառնաք. մինչդեռ
ես իրաւունք կը գոչեմ ըստ հրովար-
տակաց. սպասեցէք գոնէ մինչեւ Բ,
Գուռը ուղղած հեռագրիս պատաս-
խանին. սակայն նոքա կը վերա-
կրկնեն իրենց առաջին խօսքերը: Ս.
Պատրիարքը այլ եւս չը կարենալով
հանդուրժել, յուզեալ կը գոչէ. կա-
ռավարութիւնը քանի որ չը յարգեր
հրովարտակները, քանի որ 'նոր արձա-
նագրութիւնները հրովարտակներէն
նախապատիւ կը համարի. քանի որ
միաբանութիւնս կոտորել կ'ըսպառ-
նայք. վերջապէս քանի որ Տէրու-
թեան բարձր հրովարտակաց պատիւը
եւ ըստ այնմ Ազգիս իրաւունքները
սրտշտպանելու ապստամբութիւն կը
կոչէք. աւելի լաւ կը համարիմ հրա-
ժարիլ պաշտօնէս, քան տեսնել հրո-
վարտակաց պատուոյ նուազումն եւ
Ազգիս իրաւանց կորուստը. զայս ը-
սելով տակաւին յիշեալ ժողովական-
ները չ'մեկնած կը սկսի գրել իւր հը-
րաժարականն առ Բ. Գուռն և առ
Ազգ. Պատրիարքարանը, ծանուցա-
նելով միանգամայն կառավարչին:

Կառավարիչը չորս միլիոն Հայոց

Աղգի ցկեանս պատրիարքի հրամարտ-
կանին վրայ փոխանակ Բ. Դրան հրա-
հանգին գիմերու, ինչպէս որ մեզ հա-
մար եկած հրամանագրերուն գործա-
դրութիւնը Յունաց բողոքին վրայ
միշտ ազդեցած է, Բ. Դրան վե-
րաստին հարցնեմ ըսելով, շարու-
նակեց ընդհակառակն իւր բռնու-
թիւնները. քանիցս զինաւ զօրու-
թեամբ իւր միայրը չը կարենալով յա-
ռաջ տանիլ և միարանութեան ան-
վեհեր դիմադրութեամբ յայտնի իրա-
ւունք մը յայտնի բռնաբարել, նեն-
գութեան և խաբէութեան կը դիմէ :
Երկրորդ օրը մենջգեռ Միաբանութիւ-
նը կասկածելով կ'ուզէ իւր գիշերա-
յին պահպանութիւնը շարունակել.
զօրաց ընդհանուր Հրամանատարը
իւր հաւատքին, իւր զինուորական
պատուոյն եւ գլխոյն վրայ կերգը-
նու, թէ առանց Ձեզ լուր տալու
քան մը չեմ ընել. թէ Կառավարիչը
Բ. Դրան հրահանգին դիմած է վե-
րաստին, խնայեցէք զօրքին, որ չորս օրէ
ի վեր տալոյստակներու վրայ անհան-
գիստ է և տեղերնիդ գացէք : Միա-
բանութիւնը վստահելով այս երդ-
մանց և խղճահարելով արքունի զօ-
րաց կրած նեղութիւններէն՝ եկեղե-
ցին թողլով վանք կը քաշուի. Կառա-
վարութիւնը կը սկսի միջան գործել,
գիշերացն Երուսաղէմէն երկու ժողո-
վական կը դրկէ. սքր զօրքը Յունաց
վանքէն եկեղեցի լեցնելով և բոլոր
գոնները պաշարելով՝ կէս գիշերը մէկ
ժամ անցած Յունաց սուլէ կը տան.
Ժամը իննին մեր լուսարարը ըստ իւր
պարտաւորութեան եկեղեցի կերթաց
կանթեղները վերալուսելու. կը տես-
նէ եկեղեցւոյ յատակը փռելով ծած-
կուած. լուր կը տայ Տեսչին, միաբա-
նութիւնը եկեղեցին կը վաղէ, արդա-
րեւ կը տեսնէ եկեղեցին, սեղանները,

անթիւները աղտեղութիւն թաթաւած,
կը տեսնէ թո փոխանակ երկու պա-
հապան զօրաց, խուռն բաղմութիւն
մը եկեղեցւոյ մէջ պտուկած է. կը
հարցնէ ինչ է այս մեր եկեղեցւոյ վի-
ճակը. ոչ որ չը պատասխանէր. հա-
տարակ զինուոր, տանապետ, հարիւ-
րապետ ամենն ալ լուռ. Հրամանա-
տարը կը կոչէ. հարիւրապետը Յու-
նաց վանքը ելթալով պատասխան կը
բերէ թէ պառկած է և ժամը մէկին
կրնայ տեսնուիլ. կրկին ոտխալմամբ կը
կոչէ, որոյ վրայ Հրամանատարը Յու-
նաց վանքէն ելլելով՝ զօրանոց կ'եր-
թայ և հարիւրապետը լուր կը բերէ
թէ զօրանոցը Ձեզ կ'ըսպասէ.
կ'երթան կը յիշեցնեն իրեն երդում-
ները եւ տուած պաշտօնական վստ-
տահութիւնները, ի սկզբան անգէտ
կը ձեւանայ գործուած իրաւապղծու-
թեան. հարիւրապետին կը հարցը-
նէ, հարիւրապետը պատասխանե-
լու կը տատամնի, և ի վերջոյ գիշե-
րայն Երուսաղէմէն եկող ժողովական-
ներէն մին կը յայտնէ թէ մեք աւ-
լել տուինք Յունաց մեր ամենուն ներ-
կայութեան : Միաբանութիւնը խոր-
տիւ բողբեքլով այս նենգութեան դէմ
լի վնասը կը վերադառնայ Ս. Աթոռս.
կը դիմէ Ս. Պատրիարքին՝ խորհրդակ-
ցութեամբ այս ցաւերուն դարման մի
ընելու և հարկ եղած տեղը բողբե-
լու : Վերջ ամենայնի որոշուեցաւ ընդ-
հանուր Միաբանութեան կողմէն բո-
ղբոյ հեռագրեր ուղղել և ուղղուե-
ցան առ Բ. Դուռն և առ Աղգ. Պատ-
րիարքարանն լի յուսով, որ անշուշտ
Կայսերական բարեխնամ Կառավարու-
թիւնը այս ամեն անիրաւութեանց
դէմ արդարութիւն կը հրամայէ :

ՅԱՆԿ

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Անձնափորձութիւն	265-269
Ողջոյն առ լոյս	-269
Աստղագիտական .- Բնական և տարրաբանական կազմութիւն արեգական . (Շարունակիչ) .	270-275
Մարդ . (Շարունակիչ)	275-280
Կենսագրութիւն Շիլլէրի . (Շարունակիչ) . . .	280-285
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	285-288

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒ ԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 հրեօք բաղկացեալ մէկուկէս
ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան դինն է երկու արծաթ Մէքիտիկ , Ճանապարհի ծախքով
միասին , կանխիկ վճարելու :
- Գ. Զատ տետրակ առնել թւովը պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա-
հեկան վճարել :